

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ І МАРКЕТИНГУ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри,
д.н. держ.упр., проф.
_____ А.М. Пугач
«_____» лютого 2021 р.**

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за освітньо-професійною
програмою «Публічне управління та адміністрування» зі спеціальності
281 «Публічне управління та адміністрування»**

на тему:

**ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ: НАПРЯМИ РОЗВИТКУ**

Здобувач

Яцевич К.О.

**Науковий керівник,
д.н.держ.упр., проф.**

Шевченко Н.О.

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**Факультет** менеджменту і маркетингу**Кафедра** менеджменту, публічного управління та адміністрування**Спеціальність** 281 «Публічне управління та адміністрування»**Освітня-професійна програма:** «Публічне управління та адміністрування»**Освітній ступінь:** «Магістр»**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Зав. кафедри _____

«_____» _____ 20 р.

ЗАВДАННЯ**на дипломну роботу студенту****Яцевич Катерина Олегівна**

- 1. Тема роботи** «Взаємодія органів місцевого самоврядування на території громади в Україні: напрями розвитку», **керівник роботи** Шевченко Н.О., д.н.держ.упр., професор, затверджені наказом ректора ДДАЕУ від «_30_» листопада__ 2020 р. № 2993_.
- 2. Строк подання студентом роботи** – 01 лютого 2021 року.
- 3. Вихідні дані до роботи** річні звіти, виробничо-фінансові плани, бухгалтерська документація, літературні джерела.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити).** 1. Навчально-правові та організаційні основи розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні. 2. Аналіз діяльності центрів місцевої активності як механізму взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні. 3. Основні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад. Висновки.
- 5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).** 1. Тема, мета, задачі. 2. Навчально-правові та організаційні основи розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні. 3. Аналіз діяльності центрів місцевої активності як механізму взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні. 4. Основні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад. 5. Висновки.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
2, 3	Самарець Н.М., доцент		

7. Дата видачі завдання 31 жовтня 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, розробка завдання і графіка робіт	Жовтень 2019	
2	Вибір і опрацювання літературних джерел. Теоретичний розділ роботи	Листопад 2019 - Квітень 2020	
3	Написання аналітичного розділу роботи	Травень-Серпень 2020	
4	Написання проектного розділу	Вересень-Листопад 2020	
5	Написання висновків та пропозицій	Грудень 2020	
6	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу до захисту роботи	Січень-Лютий 2021	

Студент

_____

(підпис)

Яцевич К.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____

(підпис)

Шевченко Н.О.

(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальна кількість сторінок – 86, використаних джерел – 77.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні напрямів розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальної громади в Україні. У роботі: досліджено нормативно-правові основи розвитку місцевого самоврядування в Україні; розкрито роль депутата місцевої ради та старости щодо представлення інтересів територіальної громади; здійснено оцінку сучасного стану розвитку спроможності громад та досягнень громадських активістів в процесі децентралізації; визначено основні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні.

Ключові слова: децентралізація, місцеве самоврядування, територіальна громада, органи місцевого самоврядування, депутат місцевої ради, староста, центр місцевих ініціатив.

Ключевые слова: децентрализация, местное самоуправление, территориальная община, органы местного самоуправления, депутат местного совета, староста, центр местных инициатив.

Key words: decentralization, local self-government, territorial community, local self-government bodies, deputy of local council, headman, center of local initiatives.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.....	8
1.1. Нормативно-правові основи розвитку місцевого самоврядування в Україні.....	8
1.2. Депутат місцевої ради – представник інтересів територіальної громади та староста як представник інтересів села (сіл), що входять до старостинського округу	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ МІСЦЕВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ.....	22
2.1. Сучасний стан розвитку спроможності територіальних громад в процесі децентралізації	22
2.2. Оцінка ролі Центрів місцевої активності щодо забезпечення взаємодії територіальних громад з органами місцевого самоврядування	28
2.3. Досягнення громадських активістів у діяльності Центрів місцевої активності	34
2.4. Досвід реалізації бюджету участі у м. Кам’янське 2017 – 2021 рр.....	52
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	57
3.1. Платформа Edison Space Coworking як формат створення Центру місцевих ініціатив	57
3.2. Інноваційні технології співпраці бібліотек з місцевими громадами.....	60
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що Україна сьогодні знаходиться на шляху якісних змін, реформування системи місцевого самоврядування, удосконалення територіальної організації влади, формування спроможних територіальних громад та наділення їх достатніми повноваженнями, ресурсами. Розпочатий процес децентралізації влади та формування спроможних громад, набув великої суспільної підтримки і продовжує давати позитивні результати.

Реформа передбачає не просто об'єднання, а формування спроможних громад, тобто таких громад, в яких місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення органами місцевого самоврядування питань місцевого значення. Для цього потрібно налагодити плідну взаємодію органів місцевого самоврядування та самої територіальної громади, що є актуальною науково-практичною проблемою.

Означена тематика висвітлена у працях таких вітчизняних вчених, як: О. Білоусов, Ю. Ганущак, Ю. Губені, Е. Гроховська, Т. Лозинська, Н. Мацкул, П. Оліщук, О. Павлов, А. Ткачук та ін.

Практика децентралізації доводить, що форм, механізмів та технологій взаємодії органів місцевого самоврядування з територіальними громадами може бути значно більше. Значну роль у цій взаємодії відводиться місцевим радам, їх виконавчим органам, депутатам місцевих рад, громадським активістам, жителям територіальних громад.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері організації та функціонування місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування напрямів розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальної громади на основі вивчення вітчизняного досвіду у цій сфері.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних завдань:

- дослідити нормативно-правові основи розвитку місцевого самоврядування в Україні;
- розкрити роль депутата місцевої ради та старости у забезпеченні взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальної громади;
- проаналізувати сучасний стан розвитку спроможності громад та досягнень громадських активістів у розвитку взаємодії територіальних громад з органами місцевого самоврядування;
- обґрунтувати основні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад.

Досягнення поставленої мети та реалізація завдань потребує таких методів: аналізу, порівняння та зіставлення різних поглядів на проблематику дослідження; аналіз нормативно-правової документації, що регулює процеси розвитку територіальної громади; узагальнення, побудови та формалізації.

Практичне значення роботи полягає в тому, що викладені в роботі матеріали, можуть бути використані в роботі органів місцевого самоврядування.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел, додатків. Обсяг роботи складає 86 сторінок. Список використаних джерел включає 77 найменувань.

РОЗДІЛ 1

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

1.1. Нормативно-правові основи розвитку місцевого самоврядування в Україні

Реформа місцевого самоврядування, розпочата в 2014 році, стала однією з найуспішніших в Україні. Територіальні громади отримали більші повноваження та фінансові ресурси. Значний прогрес досягнуто у процесі зміни територіальних меж громади як основи належної організації місцевого самоврядування. На кінець 2017 року було створено 665 об'єднаних територіальних громад (далі - ОТГ), які об'єднували понад три тисячі територіальних громад з майже шістьма мільйонами жителів, а в 2018 році - понад 700 ОТГ [47, с. 2]. Це заклало міцну основу для побудови дієздатного місцевого самоврядування.

Важливою складовою реформи є створення ефективних та дієздатних ОТГ. Інтереси громадян, що проживають на території об'єднаної громади, представляють обраний голова, депутатські збори та старости. У населених пунктах, що входять до об'єднаної громади, право мешканців на місцеве самоврядування та надання послуг громадянам гарантують обрані ними старости.

У цій ситуації особливо важливою стає діяльність членів місцевих рад, які формують нову місцеву політику. Якість рішень місцевого самоврядування, які впливають на якість життя громади, залежить від їх професіоналізму.

Нормативно-правову базу місцевого самоврядування можна розділити на кілька взаємопов'язаних правових систем.

Конституційними основами місцевого самоврядування є норми - принципи Конституції України [36], які містяться у понад 20 її статтях. Їх іноді систематизують в окремі групи, що закріплюють і регулюють: принципи

конституційного ладу, демократії, «рівності всіх форм власності, гарантії місцевого самоврядування; регулювання діяльності місцевого самоврядування щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; правові, організаційні, матеріальні та фінансові основи місцевого самоврядування; правові гарантії та судовий захист прав місцевого самоврядування.

Міжнародні документи. Особливе місце серед них займає Європейська хартія місцевого самоврядування - головний документ для держав-членів Ради Європи (включаючи Україну) про організацію національної системи територіальної публічної влади на основі місцевого самоврядування» [14; 28].

Система нормативно-правових актів, що регулюють організацію та діяльність місцевого самоврядування в Україні. Ця система базується на принципах жорсткої ієрархії, яка визначає: верховенство права Конституції України; найвища юридична сила норм законів України, насамперед закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [64] щодо підзаконних актів - розпоряджень «Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, рішень органів місцевого самоврядування; відповідність актів органів місцевого самоврядування положенням нормативно-правових актів державних органів, прийнятих у їх компетенції.

Підзаконні акти державних органів: укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення Конституційного Суду України про місцеве самоврядування та нормативні акти інших державних органів.

Акти органів місцевого самоврядування, разом із Конституцією та законами України, відповідними міжнародно-правовими документами, указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України є важливими і часто найбільш конкретними та ефективними актами для вирішення різних життєвих проблем. В Україні вони утворюють самостійну підсистему підзаконних актів. Автономність цієї підсистеми зумовлена тим, що органи місцевого самоврядування відповідно до статті 5 Конституції України не є частиною системи органів державної влади.

Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р., містить понад 20 статей та окремий розділ, що визначає роль та місце місцевого самоврядування в Україні, статус територіальних громад як основного суб'єкта, основні принципи формування та функціонування місцевого самоврядування, що виникають у процесі організації та функціонування місцевого самоврядування, гарантії його здійснення.

На конституційному рівні держава визнає та гарантує місцеве самоврядування (стаття 7) та реєструє його як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення (стаття 140)». Основний закон визначає систему місцевого самоврядування, його функції та компетенцію (ст. 143) [Конституція, доповнення до списку літератури]. На сьогодні, окрім Конституції України, місцеве самоврядування регулюється низкою законів, базовим з яких є Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні", прийнятий Верховною Радою 21 травня 1997 року.

Законом, що визначає права та повноваження, гарантії функціонування члена місцевої ради, є закон "Про статус членів місцевої ради" [70]. До переліку законодавчих актів, які на даний час регулюють діяльність місцевого самоврядування, входять також закони "Про службу в органах місцевого самоврядування" [68], "Про органи самоорганізації населення", "Про місцеві вибори" [66], "Про запобігання корупції" [61] та інші.

«Податковий кодекс України регулює перелік та граничні ставки місцевих податків та зборів. Бюджетний кодекс України визначає основні принципи отримання доходів та звітності про видатки місцевих бюджетів, що є основою фінансової спроможності місцевого самоврядування.

Деякі норми, які певною мірою стосуються місцевого самоврядування, містять майже всі так звані галузеві закони України.

Місцеве самоврядування - це незалежна форма публічної влади:

- має особливий суб'єкт - територіальну громаду;
- займає особливе місце в управлінні державними справами. Органи місцевого самоврядування не є частиною механізму державної влади, хоча це не

означає їх повної незалежності від держави. Місцеве самоврядування тісно пов'язане з державною владою, а саме: вони мають єдине джерело влади - народ; органи місцевого самоврядування можуть отримати законодавством певні повноваження виконавчих органів, а за станом їх виконання можуть контролювати відповідні органи виконавчої влади;

- має спеціальний суб'єкт управління - питання місцевого значення, перелік яких у формі суб'єктів, що перебувають у віданні органів місцевого самоврядування та посадових осіб, визначений Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Йдеться про пряме існування населення адміністративно-територіальної одиниці.

Система місцевого самоврядування - це сукупність різноманітних організаційних форм та інститутів місцевої демократії, за допомогою яких здійснюються функції та повноваження місцевого самоврядування.

У системі місцевого самоврядування пряма та представницька демократія доповнюють одна одну. За допомогою різних форм безпосередньої демократії (вибори, місцеві референдуми, громадські слухання, місцеві ініціативи, збори громадян) громадяни впливають на рішення місцевих органів влади, спрямованих на реалізацію інтересів територіальної громади [1].

Відповідно до українського Закону "Про місцеве самоврядування в Україні" (стаття 5), система місцевого самоврядування включає:

- сільський, селищний, міський голова;
- виконавчі органи сіл, селищ, міських рад;
- територіальна громада;
- сільська, селищна, міська рада;
- староста;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи та установи самоорганізації населення» [59].

Система місцевого самоврядування, створена в незалежному населеному пункті, повністю незалежна від аналогічної системи в будь-якому іншому населеному пункті. Тому різні територіальні громади та їх органи місцевого самоврядування не характеризуються спільними системними характеристиками і не можуть бути елементами єдиної системи місцевого самоврядування. У той же час можна забезпечити певну "єдність у різноманітті" для місцевого самоврядування України, беручи до уваги загальні елементи законодавчої бази та дотримання принципів місцевого самоврядування.

Ключовим поняттям дослідження є «територіальна громада». Поняття територіальної громади все частіше використовується в нормативних актах і в практиці життя міст і сіл. Територіальна громада має такі характеристики:

- соціальна взаємодія між членами;
- територія спільного проживання;
- загальний зв'язок між населенням.

Відповідно до переліку термінів Основного закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" територіальна громада вважається первинним та провідним суб'єктом системи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - це жителі, яких об'єднує постійне проживання в селі, селищі, яке є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, або добровільне об'єднання жителів кількох населених пунктів з одним адміністративним центром [48; 53].

Українське законодавство чітко включає принцип статусу територіальної громади, яка має особливу правосуб'єктність:

- право формувати відповідні органи місцевого самоврядування;
- право приймати прямі рішення шляхом проведення місцевих референдумів;
- право безпосереднього управління місцевими бюджетами та комунальною власністю тощо.

Територіальні громади можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду на підставі рішень місцевих рад за результатами громадських обговорень на зборах громадян окремих громад.

В органах місцевого самоврядування України існує система представницьких органів місцевого самоврядування, яка визначається Конституцією та законами України. Представницький орган місцевого самоврядування - це виборний орган (рада), що складається з депутатів і відповідно до закону має право представляти інтереси територіальної громади та приймати рішення від її імені. Система представницьких органів місцевого самоврядування в Україні складається з двох рівнів:

- сільські, селищні, міські ради. Це ради «базового рівня»;
- обласні та районні ради.

Наявність таких двох рівнів не означає підпорядкування першого етапу другому. Місцеві ради та представницькі органи:

- обираються органи місцевого самоврядування, що складаються з депутатів, безпосередньо обраних територіальною громадою;
- представляти інтереси жителів територіальних громад і мають право представляти ці інтереси і лише територіальну громаду;
- мають виключне право приймати колегіальні рішення від імені територіальної громади.

Обласні та районні ради не є представницькими органами «обласних та районних громад», оскільки Конституція України не визнає понять «обласна громада», «районна громада» та не розглядає населення району, області як суб'єкта місцевого самоврядування. Обласні та районні ради - це органи місцевого самоврядування другого рівня, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст у межах компетенції, покладеної на них сільськими, селищними та міськими радами.

З іншого боку, районні у місті ради є представницьким органом міської громади (районів міста), який не виступає як самостійний суб'єкт місцевого самоврядування.

Таким чином, Україна створила правову базу, яка визначає основні положення та норми, що регулюють відносини взаємодії між місцевою владою та територіальною громадою.

1.2. Депутат місцевої ради – представник інтересів територіальної громади та староста як представник інтересів села (сіл), що входять до старостинського округу

Статус члена місцевої ради є не лише правом та можливістю, а й обов'язком, які відрізняють депутата представником виборчого представника з числа інших членів місцевої громади.

Виборці, які обирають депутатів сільських, селищних та міських рад, надають їм додаткові права, можливості та повноваження представляти їх інтереси в місцевих адміністраціях, а також у відносинах з органами державної влади, іншими місцевими адміністраціями, організаціями та установами. Відповідно до Закону України "Про статус членів місцевих рад", їх статус позначається наступними важливими моментами.

Депутат - це обрана особа та представник інтересів територіальної громади села, селища чи міста. При цьому до нього слід ставитись не лише як представника тих виборців, які проголосували за нього на виборах, але й як представника всієї територіальної громади. Представляє та захищає інтереси виборців та осіб молодше 18 років.

Депутат поєднує діяльність депутата з виконанням виробничих або службових обов'язків.

Таким чином, здійснює свої депутатські повноваження добровільно, не отримуючи грошової винагороди.

Депутат місцевої ради є уповноважений та рівноправний член відповідної ради - представницького органу місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" має всі права, необхідні для ефективної участі в діяльності ради та її органів.

Депутат місцевої ради не може використовувати свій депутатський мандат для інших цілей, крім парламентської діяльності.

Депутат місцевої ради не може бути членом виконавчого комітету відповідної ради, якщо він не є секретарем ради.

Член місцевої ради має додаткові права та обов'язки порівняно з виборцями. Коротко розкриємо права, повноваження та відповідальність членів місцевих рад в Україні.

Статус. Права, можливості та обов'язки депутата певної місцевої ради детально описані в місцевих правових актах місцевого самоврядування: статуті територіальної громади; регламент ради поточного скликання тощо.

Посвідчення. Отримавши повноваження члена місцевої ради на першому пленарному засіданні ради поточного скликання, він отримує посвідчення з фотографією та значком.

Обмеження. Обмеження щодо суміщення, встановлені антикорупційним законодавством, поширюються на тих депутатів, що обрані секретарем головою, заступником голови районної, обласної, районної міської ради або призначені на посаду керівника місцевого органу виконавчої влади. Слід зазначити, що абзац третьої частини третьої статті 10 Закону України «Про державну службу» депутат не має права поєднувати державну службу зі статусом депутата місцевої ради, якщо він має функцію державної служби категорії «А».

Прийом виборців. Депутат місцевої ради зобов'язаний визначити та оголосити дні, години та місце прийому виборців та інших громадян (не рідше одного разу на місяць).

Звернення. Кінцевий термін відповіді на скаргу депутата - 10 днів. Відповідь на запит виборця має бути подана протягом 30 днів [19].

Доручення. Член місцевої ради зобов'язаний брати участь у громадських слуханнях у своєму окрузі; організовує виконання рішень ради та її органів, доручень виборців з питань, що стосуються виборчого округу; брати участь у заходах, що проводяться органами місцевого самоврядування на території

громади чи округу; виконувати вказівки ради її органів, сільського, селищного, міського голови чи голови ради, інформувати їх про виконання доручень.

Інформація та звітність. Депутат повинен надавати інформацію про роботу місцевої ради та її органів не рідше одного разу на шість місяців; час від часу звітувати про свою роботу перед виборцями принаймні раз на рік.

Аналіз. Депутат зобов'язаний вивчити громадську думку та потреби територіальної громади, а також інформувати про це раду та її органи.

Право негайного прийому. Депутат має право негайно бути прийнятим посадовими особами місцевих та виконавчих органів влади, керівниками підприємств, установ та організацій, розташованих на території відповідної територіальної громади.

Право на інформацію. На вимогу депутата посадові особи органів місцевого та самоврядування та виконавчих органів, керівники підприємств, установ та організацій надають йому довідкові матеріали та іншу інформацію, необхідну для здійснення депутатських повноважень.

Право вимагати усунення порушень закону. У разі порушення прав та законних інтересів громадян або інших порушень законодавства депутат місцевої ради має право вимагати скасування порушень та звертатися до відповідних місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та правоохоронних і контролюючих органів та їх керівників. вжити заходів для припинення порушення закону.

Робота в постійному комітеті ради. Депутат місцевої ради повинен бути членом однієї з постійних комісій, що входять до складу ради. Постійні комісії ради складаються виключно з депутатів.

Участь у засіданнях ради та голосування. Засідання складається із засідань постійних комісій ради та пленарних засідань ради. Член місцевої ради має право голосувати з усіх питань, що обговорюються на засіданнях ради та її органів, до складу яких він входить. Член місцевої ради не може передавати право голосу кому-небудь на засіданнях ради. Він може подати голові засідання

ради тексти своєї промови, пропозиції та зауваження щодо обговорених питань для включення до протоколу засідання ради.

Депутатський запит. Член місцевої ради має виключне право на виконання депутатського запиту - звернення до посадових осіб ради та її органів, сільського, селищного та міського голови, керівників компаній, установ та організацій з питань, що передаються на розгляд ради.

Перевірки. Член місцевої ради має право запитати у ради та її органів, чи слід проводити перевірки питань, що належать до компетенції відповідної ради або її органів, брати участь в інспекціях виконання рішень ради.

Помічники депутата. Депутат місцевої ради може мати до 5 помічників - радників, які працюють на добровільних засадах.

На основі обговорених джерел ми визначимо найбільш ефективні форми та методи роботи члена місцевої ради. У роботі члена місцевої ради є багато місця для реалізації ідей, проектів та планів. На практиці часто застосовуються незвичайні, нетрадиційні підходи, які позитивно впливають на інтереси жителів міста, села чи селища. У той же час можна узагальнити ті форми та методи, які хоч і видаються формалізованими, але мають принести певні результати.

Форми особистої (індивідуальної) роботи:

- участь у засіданнях виконавчого комітету ради, засіданнях та інших робочих заходах виконавчих органів ради;
- ознайомлення з роботою комунальних підприємств, створених радою для надання послуг населенню та вивчення проблемних питань;
- організація та управління систематичним прийомом виборців;
- організація та проведення зустрічей з виборцями за місцем їх проживання;
- участь або організація та участь у зборах населення, громадських слуханнях, місцевих референдумах;
- ознайомлення з роботою бюджетних установ (шкіл, дошкільної та позашкільної освіти, охорони здоров'я, спортивної освіти, спорту та соціального захисту) та вивчення проблемних питань;

- участь або підтримка самоорганізації населення, ОСББ громадських та благодійних організацій та фондів та агентств розвитку;
- підготовка або участь у розробці проектів програм розвитку міста, селища, села та масових заходів та акцій;
- участь у заходах, проектах та акціях транскордонного співробітництва та міжнародної співпраці ради та громади;
- участь у діяльності асоціації органів місцевого самоврядування до складу якої входить рада;
- підготовка листів, депутатських запитів та скарг;
- авторська підготовка проектів резолюцій засідань та пропозицій про внесення змін та доповнень до проектів резолюцій засідань ради;
- участь у роботі створених консультативних комітетів, постійних та тимчасових моніторингових комітетів та громадських рад, що об'єднують роботу членів, виконавчого комітету та неурядових організацій [76];
- спілкування зі ЗМІ та участь в інформуванні місцевої громади про роботу народних депутатів та проблеми міста (прес-конференції, звіти, написання статей, публікація інформації на офіційному веб-сайті ради, виступи на телебаченні та радіо тощо).

Форми роботи у співпраці з іншими членами:

- участь у роботі однієї з постійних комісій ради; участь у засіданнях інших постійних комісій ради (за необхідності);
- участь у пленарних засіданнях ради та обговоренні та голосуванні за проектами рішень;
- участь у засіданнях парламентських фракцій або парламентських груп;
- участь у міжгалузевих засіданнях та примирних комісіях для пошуку спільної платформи для проектів рішень пленарних засідань, а також для вирішення суперечок;
- спільна участь у роботі тимчасових наглядових комітетів та інших тимчасових органів та комітетів депутатів, створених рішеннями пленарних засідань ради;

- спільна участь у розробці та прийнятті статуту територіальної громади та регламенту ради або внесення змін та доповнень до цих важливих документів ради та громади.

Форми та методи роботи через посадових осіб та структури ради та виконавчого комітету:

- контроль за виконанням рішень ради структурними підрозділами виконавчого комітету ради, створеними радою державних служб та інститутів;

- використання матеріально-технічної бази ради для здійснення парламентських повноважень: телефон, факс, інтернет-зв'язок; доступ до архіву; ксерокс; поштові відправлення; приміщення для прийому та організації зустрічей з виборцями тощо;

- отримання інформації про прийняті рішення та хід виконання бюджету програми соціально-економічного розвитку міста, селища, села, довгострокових програм капітальних інвестицій, цільових програм розвитку тощо;

- робочі зустрічі з міським головою (селищним, сільським) міським головою, секретарем ради, заступниками та іншими посадовими особами ради та виконавчого комітету ради для вирішення питань, пов'язаних із здійсненням повноважень.

Форми та методи роботи через партійні осередки:

- організація роботи партійно-парламентського прийому виборців;

- залучення членів партійних осередків до обговорення проектів рішень, проектів та програм розвитку територіальної громади;

- використання службових, інформаційних та матеріально-технічних можливостей партійного осередку для здійснення парламентських повноважень та проведення сесії парламентської фракції.

Форми та методи роботи із залученням неурядових організацій та громадян:

- залучення неурядових організацій та окремих громадян до заходів, зустрічей, дискусій та круглих столів, акцій, до діяльності створених дорадчих комітетів та громадських рад з питань розвитку територіальних громад;

- підтримка створення нових громадських організацій в інтересах вирішення проблем розвитку міст, села та села;
- залучення неурядового сектору до створення та реалізації проектів, брендів та програм просування міста, селища, села;
- розробка та реалізація програми систематичної мобілізації внутрішніх ресурсів та проектної діяльності неурядових організацій в інтересах розвитку територіальної громади міста (селищ, сіл).

Таким чином, законодавча база регулює різні види, форми та способи взаємодії органів місцевої влади, депутатів з територіальними громадами. Їх дуже багато. Крім того, важливо зробити висновок, що в процесі децентралізації влади перелік способів такої взаємодії постійно розширюється, що нерозривно пов'язано і залежить від місцевих ініціатив та громадської діяльності.

Новим елементом вітчизняної системи місцевого самоврядування є староста, який представляє інтереси села (сіл). Він є посадовою особою місцевого самоврядування і обирається у порядку, встановленому законом. Староста обирається в селах, селищах, визначених рішенням місцевої ради ОТГ на строк повноважень цієї місцевої ради. У селищному центрі громади голова не обирається.

У селищах, селах, де є органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, завдання старости до обрання старости на перших виборах виконує особа, яка здійснювала повноваження сільського голови до об'єднання територіальної громади.

Слід зазначити, що сільський голова територіальної громади, яка приєдналася до ОТГ, виконує обов'язки відповідно до частини 1 статті 83 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» на період роботи ОТГ поточного скликання. Він зберігає суму та умови оплати, встановлені для нього до приєднання [79].

«Повноваження старости:

- 1) представляє інтереси жителів села, селища у виконавчих органах;

2) бере участь у підготовці проекту бюджету територіальної громади в частині фінансування програм, що реалізуються у відповідному селі, селищі;

3) допомагає жителям сіл, селищ у підготовці документів, що подаються до місцевого самоврядування;

4) вносити пропозиції до виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради щодо діяльності на території відповідного села, селища виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, підприємств, установ, організацій комунальної форми власності та їх посадових осіб;

5) виконувати інші завдання, які затверджуються радою об'єднаної громади. Правила визначають права та обов'язки старости, процес звітування та інші питання, пов'язані з діяльністю;

б) є членом виконавчої ради Об'єднаної спільноти за посадою» [59].

З метою належного здійснення своїх повноважень та повноцінного представлення інтересів територіальної громади депутат місцевої ради співпрацює з міським головою у наданні комунальних послуг населенню, бюджетній підтримці відповідних установ та організацій, соціально-економічному та культурному розвитку відповідних населених пунктів тощо.

Таким чином, акумулюючи досягнення науки в процесі дослідження традицій та тенденцій місцевого самоврядування та практичної організації самоврядного управління, сучасні розробки вітчизняних вчених, та вже існуючу нормативно-правову базу та практику децентралізації, можна цілком впевнено стверджувати, що в Україні сформувались основні засади, методи, форми, техніки, механізми, а відтак – і напрямки взаємодії органів місцевого самоврядування з ОТГ, які мають важливе значення для подальшої розбудови демократичних засад українського суспільства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ МІСЦЕВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан розвитку спроможності територіальних громад в процесі децентралізації

Реформа місцевого самоврядування, головним принципом якої є децентралізація, стала однією з ключових реформ на сучасному етапі державотворчих процесів. Шлях реформ полягає у консолідації рівня місцевого самоврядування, особливо щодо базового рівня, з метою забезпечення спроможності територіальних громад. До змін адміністративна карта України відображала радянський устрій, тобто її розбили на шматки - 11 338 міських, сільських та селищних рад, в яких є ті що налічують менше сотні людей. Натомість, згідно з довгостроковим планом, затвердженим Кабінетом Міністрів України, в Україні має бути створено близько 1500 ОТГ [20; 21; 22; 72].

В європейських країнах вже проведена реформа адміністративно-територіального устрою. Метою цієї реформи в Україні є: створення сфер, здатних до розвитку; надання якісних послуг населенню; створення умов для зростання персоналу в органах місцевого самоврядування. Нинішня реформа має дві основні умови для її здійснення: реформа повинна відбуватися шляхом добровільного об'єднання територіальних громад; ОТГ повинні мати можливість [82]. Ці умови підтримуються правовою базою, яка включає:

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII [69]; Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-19 [59]; Методику формування спроможних територіальних громад, постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р., № 214; Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 26

квітня 2015 р., підстава 288-19 [57]; Закон України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 р. [65], № 595-VIII; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо організації проведення перших виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 4 вересня 2015 р., № 676-19 [56].

Основними нормативно-правовими актами, у яких закладені основні норми проведення реформи АТУ, є: Закон України «Про добровільне об'єднання громад» [46] та Методика формування спроможних територіальних громад, затверджена Кабінетом Міністрів України [49]. Згідно із Законом, добровільне об'єднання має відбуватися на основі таких принципів:

1) всюдисуща влада - в межах об'єднаної територіальної громади не може бути жодної іншої територіальної громади, яка б мала свій представницький орган місцевого самоврядування; 2) цілісність - територія об'єднаної територіальної громади повинна бути нероздільною, межі об'єднаної територіальної громади визначають зовнішні межі компетенції рад об'єднаних територіальних громад; 3) економічна ефективність - при прийнятті рішення про добровільне об'єднання територіальних громад враховуються історичні, природні, етнічні, культурні та інші фактори, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади; 4) узгодженість - якість та доступність державних послуг у об'єднаній територіальній громаді не повинні бути нижчими, ніж до злиття [46].

Особливістю реформи місцевого самоврядування в Україні є те, що фактично одночасно з нею відбувається реформа адміністративно-територіального устрою [44, с. 3 - 5]. У 2014 році, після революції гідності з приходом до влади нових проєвропейських політичних сил, було негайно оголошено про початок реформи місцевого самоврядування, що автоматично означало початок реформи АТУ. Так, 1 квітня 2014 р. Уряд України прийняв "Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні", розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р [34]. Згідно з концепцією, Україна передбачає не лише передачу повноважень та ресурсів місцевим органам самоврядування тим самим сільським та міським

радам, а й створення дієздатних територіальних громад, які зможуть здійснювати делеговані їм повноваження. Концепція фактично говорить про необхідність реальної реформи місцевого самоврядування в Україні [82]. Загалом існує три фази реформ.

Перший етап передбачає передачу частини компетенції держави на найнижчий адміністративно-територіальний рівень - новоутворену ОТГ. Що, в свою чергу, передбачає об'єднання через об'єднання сільських рад. Оскільки новостворена ОТГ передбачає передачу більшості державних повноважень, які раніше здійснювали районні державні адміністрації, існування останньої стає недоречним. Пізніше, після повного процесу об'єднання сільських рад та формування нових ОТГ у кожному районі, існування районних державних адміністрацій, а також самих районів, на території яких було розширено компетенцію останньої, буде скасовано.

Таким чином, перший етап реформи передбачає реорганізацію сільських рад в ОТГ та ліквідацію районів. Сама модель такої зміни системи у переважній більшості процедурних питань була запозичена у скандинавської моделі реформування. Таким чином, можна сміливо стверджувати, що Україна обрала не польський варіант реформи, а скандинавський, як кажуть самі ідеологи реформи в Україні [52; 82].

Другий етап реформи передбачає створення в країні другого рівня АТУ. Оскільки громади не можуть повною мірою виконувати функції державних органів, на території кожного регіону передбачається формування адміністративно-територіальних одиниць регіонального рівня - префектур (районів чи повітів). Оскільки на національному рівні досі немає офіційної позиції щодо назви цього підрозділу АТУ, на думку А. Мельничука та П. Остапенка, було б найбільш доречним назвати його "префектурою". Запропоновані зміни до законодавства та Конституції визначають створення інституту префектів держави - осіб, які контролюватимуть виконання законів та Конституції ОТГ у певній галузі. Ця "визначена територія" буде новим підрозділом на регіональному рівні, який найкраще називати "префектурою",

оскільки очолюватиме його префект. Хоча перший етап реформи багато в чому схожий на скандинавський варіант реформи, другий загалом повторює французьку модель регіонального управління. Оскільки термін «префект» та основні особливості функціонування такого інституту місцевого самоврядування на регіональному рівні були запозичені у Франції [13].

Формування територій таких підрозділів повинно відбуватися поза новоствореними ОТГ та включатиме 10-30 та більше ОТГ. Загалом передбачається, що в кожному регіоні буде сформовано від 3 до 5 таких підрозділів. Вони будуть кардинально відрізнятися від діючих підрозділів АТУ на регіональному рівні. Фактично територія такого підрозділу (префектури) буде територією розширення повноважень префекта та органів, що перебувають під його контролем. Такий підрозділ не матиме власного бюджету, тобто. Усі кошти, доступні такому підрозділу АТУ, будуть спрямовані лише на діяльність контролюючих органів та діяльність префекта [13].

Третій етап реформи передбачає створення в країні третього регіонального рівня АТУ. Після створення двох нижчих рівнів - місцевого та субрегіонального, реформа логічно закінчиться реформою вищого рівня системи - регіонального. Фактично це означатиме зміну кількості регіонів країни в бік їх зменшення. Однак у професійній спільноті дуже мало розмов про реформування цього рівня системи, оскільки єдиного варіанту такої реформи не існує. Початок третьої фази буде визначати зміну кількості регіонів країни в бік їх зменшення.

Стан проведення реформи можна аналізувати від 9 квітня 2015 р., коли був прийнятий Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [46]. Який визначив процедуру об'єднання територіальних громад, а де-факто нових адміністративно-територіальних одиниць – ОТГ . За, фактично, два роки в Україні було утворено 367 ОТГ 159 – у 2015 р. та 209 – у 2016 р. (станом на 1 січня 2017 р.) [82].

«Згідно даних Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [24], в Україні вже на початок 2017 р. до складу новоутворених ОТГ увійшло близько 15 % від загальної

кількості органів місцевого самоврядування місцевого рівня (11624), в яких проживає близько 3,1 млн. осіб [82]. Як вказувалося вище, нині в Україні створено понад 700 ОТГ.

Територія ОТГ в областях України – становить понад 600 тис. га, що складає близько 10 – 11 % від загальної площі країни, враховуючи і окуповані території. Загалом, як уже було згадано, станом на 1 вересня 2016 р. кількість офіційно утворених ОТГ в Україні становить 184. З них 159 утворено у 2015 р., і вони фактично є повноцінними ОТГ, які мають спільний бюджет та вже сформували всі відповідні служби для реалізації власних та делегованих державною повноважень. Ще 25 ОТГ було утворено протягом 11 місяців 2016 р. Це вже цілком самостійні ОТГ, які провели перші місцеві вибори голів та депутатів і формують свої виконавчі органи. Проте, згідно до чинного законодавства, бюджети таких ОТГ будуть виконуватись із нового бюджетного року, тобто з 2017 р. Також за даними державного реєстру виборців [82], у грудні 2016 р. було оголошено вибори у 183 новостворених ОТГ. Таким чином до кінця 2016 р. в Україні створено 367 ОТГ, що становить близько чверті від запланованої кількості проектних ОТГ» [82].

Дніпропетровська обласна рада та державна адміністрація налагодили організаційну, методологічну, інформаційну та роз'яснювальну роботу у сфері реалізації механізмів децентралізації влади [40], формування дієздатних громад, підтримки ОТГ. Виїзні засідання керівництва області з головами районних адміністрацій та місцевих рад регулярно проводяться в районах, де можливості об'єднання громад не повністю або частково встановлені, де процес добровільного об'єднання територіальних громад ще не розпочався або йде повільно. Керівництво облдержадміністрації постійно організовує особисті та виїзні прийоми представників територіальних громад з питань добровільного об'єднання.

Водночас, за словами провідного експерта з місцевого самоврядування, директора Інституту територіального розвитку Ю. Ганущака, близько 50 ОТГ, тобто трохи менше третини, недієздатні [13]. Зрештою, вони виникли стихійно,

всупереч довгостроковим планам, що ретельно розроблялись відповідно до наукових методів і відповідно не були підготовлені ні організаційно, ні кадрово. Насправді це великі безсилі сільські ради, які отримали гроші, але не мають уявлення, та розвитку, вони не можуть збагнути здобуту владу. Оскільки інфраструктури у багатьох селах просто не існує, що поглиблює потреби громади, особливо з огляду на те, що останнім часом майже всі дороги в межах ОТГ перебувають під їх опікою, що збільшує їх неплатоспроможність.

За підрахунками Ю. Ганущака, - оптимальна мінімальна кількість осіб у громаді це три тисячі осіб. Таким чином, вони виявились спроможними піонерами реформи децентралізації, а саме Омельницька ОТГ в Полтавській області, яка об'єднала 20 сіл із загальною кількістю 5487 жителів. Насправді з 2010 року завдяки громадській організації ISAR-Union створено благодійний фонд у співпраці з сусідніми сільськими радами. Вони впровадили міні гранти, направили людей на тренінги з питань розвитку місцевого самоврядування, набули досвіду та були готові створити ОТГ. Жителі почали писати стратегію розвитку громади і почали ретельно рахувати гроші [13].

За словами голови Омельницької громади О. Шереметьєвої спроможність громади визначається насамперед людським капіталом, та наявністю технічного ресурсу. Так, в новоствореній ОТГ було реструктуровано керівний апарат – це відділ доходів, економічного розвитку та інвестицій, який веде облік усіх підприємств на території ОТГ, усіх об'єктів, відповідно, громада вже контролює і прогнозує надходження податків до свого бюджету. Введені такі посади як: стратегічний менеджер із розробки проектів, під керівництвом якого розроблено вже 21 проектну пропозицію; архітектор і енергоменеджер тощо [13].

В громаді активно запроваджувалася практика направлення людей на тренінги з розвитку місцевого самоврядування, у ході яких розроблялися та реалізовувалися міні-гранти, і громадяни набували досвіду й були готові створити ОТГ. Таким чином, спроможність ОТГ значною мірою залежить від наявності досвіду з розвитку місцевого самоврядування та умов його набуття. На

скільки такі умови створено в регіонах України є завданням наступного пункту дослідження.

Таким чином, сучасний стан розвитку спроможності громад щодо налагодження плідної взаємодії з органами місцевого самоврядування демонструє процес добровільного об'єднання територіальних громад. Реформа стала поштовхом для розвитку видів, форм, механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування та ОТГ. Не менш важливим залишається питання щодо спроможності ОТГ. Успішно діючими виявилися громади в яких попередньо громадські активісти відвідували тренінги з розвитку місцевого самоврядування, у ході яких розроблялися та реалізовувалися міні-гранти, і громадяни набували досвіду та були готові створити ОТГ. Такі навчання відбувалися у Центрах місцевих ініціатив.

2.2. Оцінка ролі Центрів місцевої активності щодо забезпечення взаємодії територіальних громад з органами місцевого самоврядування

Розвиток територіальних громад в Україні, як зазначає громадський діяч, президент Інституту соціокультурного менеджменту Л. Абрамович, був розпочатий ще з 1990-х рр. минулого століття з досвіду польських громадських організацій. Свого часу у Польщі теж була мережа громадських ресурсних центрів BORIS. Вони розвивали дуже цікаву ідею – спочатку це була програма, після цього виникла окрема організація (CAL) – Centrum Aktywności lokalnej. Їх ідея полягала у тому, щоб поєднати можливості закладів культури і потреби громад для їх розвитку. І цей досвід, спрямований на використання закладів культури на користь громаді було започатковано в Україні, де була створена мережа із десяти ресурсних центрів в Україні. Одним з яких був «Центр підтримки творчих ініціатив», а однією з його програм – був «Інститут соціокультурного менеджменту» (ІСКМ), виникла у 2000 р. як програма, а у 2001 р. була юридично зареєстрована у Кропивницькому [2].

«Місія ІСКМ полягає у сприянні демократичній трансформації українського суспільства шляхом підтримки розвитку саме місцевих громад, незалежного інформаційного простору та інтеграційних процесів на локальному рівні. Основними напрямками діяльності ІСКМ обрав для себе освітній, інформаційний та дослідницький. Варто зауважити на тому, що серед таких тематичних пріоритетів ІСКМ як розвиток громад та демократичних процесів, розвиток сприяння євроатлантичній інтеграції України є трансформація закладів культури в Центри місцевої активності.

Основними формами роботи ІСКМ є: проведення освітніх заходів (семінарів, тренінгів, конференцій), розробка навчально-методичних посібників, проведення досліджень, адвокатські кампанії інформування цільової аудиторії (тематичні Інтернет сторінки, бюлетені, прес-конференції) та адміністрування грантових програм» (рис. 2.1).

ПРОЕКТИ	РОКИ РЕАЛІЗАЦІЇ															
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Вивчення сучасних потреб у розвитку громад																♦
Школа громадської участі-3																♦
Проведення всеукраїнського конкурсу «До чистих джерел»																♦
«Національний діалог»																♦
Школа громадської участі-2																♦ ♦
«Виклики після Євромайдану – громадський сектор у дії» у Кіровоградській області																♦
Взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами виконавчої влади в процесі реалізації державної політики у сфері екології																♦
Школа громадської участі																♦ ♦
Підтримка процесу розвитку осередків громадської активності на базі закладів культури																♦ ♦
Соціальна адаптація військовослужбовців через навчання																♦
Спільний шлях в майбутнє																♦ ♦ ♦
Суспільний діалог для розвитку регіону																♦ ♦
Підтримка громадських ініціатив																♦
Про НАТО: школярам та їх батькам																♦
Ресурсне забезпечення громадських ініціатив																♦
Якісний бюджет починається з якісних програм																♦ ♦
Аналіз соціальної політики																♦ ♦
Удосконалення системи розробки та оцінки програм																♦
Політика справа не тільки політиків																♦
Аналіз передвиборчих партійних програм																♦
Інтеграція місцевих громад					♦ ♦											
Мережа партнерства 2004					♦ ♦											
Інформаційне забезпечення процесу вирішення соціальних проблем на місцевому рівні					♦											
За молодь					♦ ♦											
Розвиток незалежного інформаційного простору в Україні					♦											

Рис. 2.1. Перелік соціальних проектів, які реалізовано ІСКМ за період з 2003 по 2016 рр.

Діяльність ІСКМ підтримувалась: Фондом Євразія, ІСАР «Єднання», Фондацією прав людини, Міжнародним Фондом «Відродження», Фондом ім. Стефана Баторія, Міністерством закордонних справ України, Міністерством культури України, Міністерством екології та природних ресурсів України, Комітетом виборців України, Фондом Східної Європи, UNITER, USAID, NATO, Ract. Inc., Фондом ім. Ч. С. Мотта, а також благодійними пожертвами громадян та бізнесу [50].

Довготривалим проектом ІСКМ, який фінансується Фондом Чарльза Стюарта Мотта є Школа громадської участі, що діє з 2012 р., саме у напрямку розвитку громад у якості змін, передусім, в людині. Л. Абрамович наголошує на існуванні «твердих» проектів, що передбачають розвиток громади через побудову інфраструктурних об'єктів та «м'яких» проектів, які спрямовані на зміну людини, наголошуючи на важливості саме останніх, аргументуючи тим, що якщо людина не змінюється, то тоді будь-які інфраструктурні зміни не будуть давати ніякої користі.

В основу «м'якого» проекту покладена саме ідея створення та підтримки ідеї Центрів місцевої активності на базі закладів культури. Це національний проект особливістю якого є те, що він спрямований на розвиток тих людей, які впроваджують свої ідеї. Випускники – активісти громади наразі працюють самостійно та професійно, адже постійно навчаються. Так, ІСКМ для випускників першої і другої школи за підтримки кращих фахівців з Польщі та України провели тренінг для тренерів. Період 2013 – 2014 рр. відзначився тим, що соціальною базою громадської організації є її засновники, ті хто її підтримують – малий та середній бізнес та викладачі, які більш європейські орієнтовані були створені волонтерські групи, які допомагали військовим, збирали кошти, шили одяг, білизну [50].

На жаль, були знищені Центри місцевої активності, які діяли на окупованій території. Активісти потрапили у розстрільні списки і змушені були переховуватися та полишати окуповані території. У зв'язку із зовнішньою

агресією в Криму, створені центри де-факто також знищені. Повістка дня змінилась, оскільки дуже багато нових викликів з'явилося. Наприклад, військові з посттравматичним синдромом, чого раніше не було. Освітні заходи що проводилися у Криму, відтепер відбуваються у Кіровограді або у Львові.

Згідно Звіту ІСКМ за 15-річну діяльність зазначається, що за ці роки створено десятки Центрів місцевої активності на базі будинків культури та бібліотек у різних областях України за методологією Інституту соціокультурного менеджменту. Завдяки участі в освітніх проєктах ІСКМ, громадські активісти оволоділи основами менеджменту в соціокультурній сфері, особливостями написання проєктів, технологією соціальної анімації та навичкам комунікації. Як результат, українські громади отримали кваліфікованих фахівців, які демонструють продуктивну діяльність на локальному рівні.

В 2014 р. учасник проєкту «Школа громадської участі-1» – Л. Жовтило отримав перемогу у третьому конкурсі «Кращі практики місцевого самоврядування», у номінації «Кращі практики районів» з роботою «Створення центрів місцевої активності для розвитку громади на базі будинків культури та бібліотек». Вперше у 2014 р. конкурс було проведено під егідою Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, який також базувався на методології Ради Європи як і попередні конкурси [2; 25].

Учасниками проєкту «Школа громадської участі» реалізовано 316 ініціатив у громадах України. Здобувши знання, уміння та навички роботи у громаді, учасники активно проводять тренінги, круглі столи, конкурси, акції, соціальні ігри, тематичні свята та інші заходи для підвищення рівня згуртованості, поінформованості та єдності громади.

На початку 2016 р. в рамках проєкту «Школа громадської участі-3» було проведено «Тренінг для тренерів». Учасниками заходу стали 19 випускників освітніх програм ІСКМ. На тренінгу учасники отримали ґрунтовні теоретичні та практичні знання, цінні поради щодо тренерського ремесла. Моніторинг результативності цього тренінгу показав, що його випускниками вже проведено

більше 20 тренінгів. Спостерігається тенденція взаємодії учасників між собою після навчання, вони запрошують один одного у якості сотренера, експерта з певної тематики. Проведений «Тренінг для тренерів» викликав неабиякий інтерес у громадських активістів України, які звертаються до ІСКМ із запитом про те, чи буде проводитися подібний захід ще раз і проявляють бажання стати його учасниками [50].

Разом з тим, успіх освітнього проекту вимірюється не успіхом тих, хто навчає, а успіхом тих, кого навчають. Тому критерії успіху таких організацій виступають: рівень ідеї, що впроваджуються, наявність потреби в суспільстві, рівень успішності людей, які пройшли навчання. Так, випускники, які стали громадськими активістами були створені Центри місцевої активності у Маловисківці Л. Жовтилом, де було реалізовано багато благодійних, екологічних акцій що сприяло розвитку Маловисківської громади; В. Оросом було створено ГО «Добропільський центр молоді «ДОБРО» м. Добропілля Донецька обл., де за допомогою бізнесу на базі центру реалізується велика кількість ініціатив; С. Черногором створено і діє у м. Краматорськ Центр місцевої активності «Старе місто», який займається благодійною діяльністю, допомогою вимушеним переселенцям [Станіслав Черногор про діяльність Центру місцевої активності «Старе місто» (Краматорськ) Портал «Громадський простір» <http://www.prostir.ua>]; Л. Афанасьєва організувала в с. Васильківка Дніпропетровська обл. Організацію інвалідів «Оберіг»; М. Толстік в с. Нова Чернещина, Сахновщинського району, Харківська обл. заснував ГО «Школу життя»; В. Моргун створив Центр «Тамариск», м. Дніпро; Н. Винниченко організована ГО «Рада молодих вчених» м. Суми; Л. Жовтило сприяв організації ГО «Фонд розвитку ініціативи громади» м. Мала Виска Кіровоградська обл.; Є. Нестеров ГО «Горьківський фонд розвитку громади», с. Горького, Дніпропетровська обл.; В. Дмитренко організував Громадську організацію «Центр розвитку дитини і сім'ї «РОДІС», м. Горішні Плавні, Полтавська обл. [15; 33].

Отже, в Україні створено мережу Центрів фахівців, які працюють з ідеєю розвитку громад. Вони розуміють, що величину успіху розвитку громад можна виміряти рівнем соціального капіталу. Соціальний капітал вимірюється довірою [16; 38]. Чим більше люди один одному довіряють, тим більше розвинута громада. А довіра сама не виникає, а виникає тільки тоді, коли люди щось спільно роблять, у якихось важливих маленьких соціальних проектах. Навчальним центром виступає наразі ІСКМ, як одна з найдосвідченіших організацій, що працює на сприяння демократичній трансформації українського суспільства шляхом підтримки розвитку місцевих громад, незалежного інформаційного простору та інтеграційних процесів на локальному рівні.

Таким чином, оцінка ролі Центрів місцевої активності, що діють в Україні щодо розвитку громад показала те, що така робота в Україні активована з 1990-х рр. ХХ ст. коли за досвідом польських громадських організацій, що втілювали ідею поєднання можливостей закладів культури і потреб громад у розвитку громадянського суспільства була створена мережа із десяти ресурсних центрів в Україні. Одним з яких був «Центр підтримки творчих ініціатив», а однією з його програм – був «Інститут соціокультурного менеджменту» (ІСКМ). Основними формами роботи якого є: проведення освітніх заходів (семінарів, тренінгів, конференцій), розробка навчально-методичних посібників, проведення досліджень, адвокатські кампанії інформування цільової аудиторії (тематичні Інтернет сторінки, бюлетені, прес-конференції) та адміністрування грантових програм [33].

Довготривалим проектом ІСКМ, є Школа громадської участі, що передбачають розвиток громади через побудову інфраструктурних об'єктів та проектів, які спрямовані на зміну людини. Значну роль Центрів місцевої активності на базі будинків культури та бібліотек у різних областях України, що створено за методологією Інституту соціокультурного менеджменту доводить звіту ІСКМ за 15-річну діяльність [17; 18; 33].

Отже, завдяки участі в освітніх проектах ІСКМ, громадські активісти оволоділи основами менеджменту в соціокультурній сфері, особливостями

написання проектів, технологією соціальної анімації та навичкам комунікації. Як результат, територіальні громади отримали кваліфікованих фахівців, які демонструють продуктивну діяльність на локальному рівні. Адже його випускники, які стали громадськими активістами у своїх громадах, створили Центри місцевої активності та реалізували 316 ініціатив у громадах України. Здобувши знання, уміння та навички роботи у громаді, учасники активно проводять тренінги, круглі столи, конкурси, акції, соціальні ігри, тематичні свята та інші заходи для підвищення рівня згуртованості, поінформованості та єдності громади. Така діяльність значно вплинула на покращення відносин територіальної громади з органами місцевого самоврядування.

2.3. Досягнення громадських активістів у діяльності Центрів місцевої активності

Представниками Маловисківського району була створена громадська організація «Фонд розвитку ініціативи громади», що є недержавною не прибутковою громадською організацією, зареєстрованою 19 вересня 2013 р. Ця громадська організація об'єднувала державних службовців, службовців органів місцевого самоврядування, представників громадських організацій Маловисківського району, які з 2008 р. розробляли та реалізовували мікропроекти Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду», з 2009 р. входили до Маловисківського районного ресурсного центру розвитку громад, а з 2013 р. виступили з ініціативою про створення та реєстрацію громадської організації «Фонд розвитку ініціативи громади» [74].

З 2008 по 2012 рр. за сприяння представників ініціативної групи в рамках Проекту ЄС/ПРООН МРГ в Маловисківському районі було реалізовано 12 мікропроектів на загальну суму понад 2 млн. грн. З 2009 р. при Маловисківській районній раді було створено Маловисківський районний ресурсний центр

розвитку громад, який за результатами конкурсу, оголошеного у 2010 р. Проектом ЄС/ПРООН МРГ, було визнано кращим в Кіровоградській області.

Районний ресурсний центр розвитку громад надавав консультації та проводив навчання для громадських організацій, керівників органів місцевого самоврядування та представників територіальних громад з різноманітних аспектів управління, розробки програм розвитку територій, написання проектів. За допомогою Центру органами місцевого самоврядування району та громадськими організаціями було розроблено та отримано гранти: Кіровоградський обласний конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування (9 проектів на загальну суму 350 тис. грн); Всеукраїнський конкурс проектів і програм розвитку місцевого самоврядування (1 проект загальна вартість 700 тис. грн); Програма «Посилення впливу громадського суспільства» Міжнародний фонд «Відродження» (1 проект загальна вартість 22 тис. грн) [74].

З 2012 р. партнером організації «Фонд розвитку ініціативи громади» є громадська організація «Інститут соціокультурного менеджменту» м. Кіровоград. Завдяки співпраці, в Маловисківському районі впроваджується проект по створенню Центрів місцевої активності на базі сільських бібліотек та сільських будинків культури.

З вересня 2013 р. «Фонд розвитку ініціативи громади» продовжує роботу розробкою програм економічного та соціального розвитку територій. А з січня 2014 р. стає членом Всесвітньої мережі громадських організацій, що займаються розвитком громад European Community Organizing Network – ECON.

У грудні 2014 р. спільний проект громадської організації «Інститут соціокультурного менеджменту» м. Кіровоград, «Фонд розвитку ініціативи громади» та Маловисківської районної ради отримує диплом II ступеню у Конкурсі «Кращі практики місцевого самоврядування 2014» (номінація: Влада, громада, партнерство, діалог, співпраця).

З 2015 р. партнером громадської організації «Фонд розвитку ініціативи громади» є громадська організація «Територія успіху» м. Кіровоград. В рамках

Проекту «Українська регіональна платформа громадських ініціатив» за фінансової підтримки Європейського Союзу громадською організацією «Фонд розвитку ініціативи громади» отримано грант на реалізацію проекту «Моя громада – наш спільний дім» (створення планів розвитку сільських громад, що ввійшли до об'єднаної територіальної громади). Місія – це розвиток громадської активності жителів сільських територіальних громад, через участь у плануванні розвитку громади та участі у прийнятті управлінських рішень. «Фонд розвитку ініціативи громади» працює для посилення внутрішнього потенціалу місцевих громад з метою сталого розвитку громадянського суспільства в Україні.

Основними напрямками діяльності організації є: сприяння проведенню освітніх, культурних, спеціалізованих тренінгових програм, навчальних курсів та семінарів з економічної, підприємницької, екологічної, освітньої, медичної, соціальної та правової тематики; організація проведення наукових, практичних, методичних та інших конференцій, симпозіумів, круглих столів; сприяння розробці та експертизі бізнес-планів та проектів; сприяння встановленню ділових контактів вітчизняних та іноземних організацій; об'єднання зусиль працівників органів місцевого самоврядування, виконавчої влади та жителів району на задоволення суспільних потреб; залучення грантів та інших коштів, в тому числі міжнародних донорських організацій для розвитку територіальної громади Маловисківського району [74].

Команду цієї громадської організації формують досвідчені управлінці, які мають навички проведення тренінгів та надання консультацій за тематикою написання проектів, створення Центрів місцевої активності на базі сільських будинків культури та бібліотек, координування процесів з децентралізації, розробки стратегічних планів розвитку громад. Професійні сертифіковані фасилітатори та онлайн – фасилітатори.

На виконання кадрових політик «Фонд розвитку ініціативи громади» дотримуються принципів підвищення організаційної спроможності, посилення кадрового потенціалу та розширення можливостей у наданні послуг громадам

району. На виконання вказаних вимог члени громадської організації активно беруть участь у тренінгах, навчальних семінарах та міжнародних програмах.

В січні 2015 р. актив громадської організації прийняв участь у тренінгу «Особиста ефективність онлайн – фасилітатора» (Швейцарсько – український проект «Підтримка децентралізації в Україні» DesPro). В травні 2015 р. члени організації продовжили стажування по програмі, що фінансується фондом Ч. С. Мотта проекту ІСКМ м. Кіровоград «Школа громадської участі-2», де переймали польський досвід. Отримані знання на сьогодні дозволяють «Фонду розвитку ініціативи громади» розробляти та впроваджувати проекти з розвитку громад [74].

Громадська організація «Фонд розвитку ініціативи громади» стала координатором Всеукраїнського освітнього проекту «Відкривай Україну» в м. Мала Виска у 2017 р. здійснила такі форми роботи у селах Маловисківської ОТГ.

Таким чином, реформа місцевого самоврядування, яка набирає обертів у територіальних громадах, дає можливість активної участі громадян в управлінні їх територіями. Мешканці поступово усвідомлюють, що комфортне життя в громаді залежить лише від них самих, від їх діяльності, від вибору місцевого самоврядування, від їх бажання покращити життя в громаді.

Команда проекту Організації Об'єднаних Націй з питань сільського економічного розвитку, що реалізується Фондом розвитку ініціативи громади, мала на меті використовувати сучасні підходи до розвитку сільських територій, які активно впроваджуються в Європі та США та дедалі більше набувають практики в українській громаді. Наприклад, для спілкування з активними жителями села Паліївка та села Олександрівка було запрошено експерта-фасилітатора з м. Львів, О. Лукіну, яка представляє громадська організація «Реформи разом» у Львові та спільно з колегами на професійному рівні організує роботу з жителями сільських громад у галузі територіального розвитку [74]. Усі учасники заходу за професійної підтримки експертів відповіли на головне запитання: «Що ми можемо зробити для економічного розвитку

громади?»), Запропоновані заходи, які, на їх думку, найкращим чином сприятимуть економічному та соціальному розвитку села. Протягом чотирьох годин спільної роботи, що виникла під час обговорення та пошуку найкращих варіантів, учасники зустрічі визначила основні пріоритети, за якими село діятиме та сприятиме рівномірному економічному розвитку громади. Основним напрямком, який визначався особистим голосуванням більшості учасників, і відповідно, була визначена участь кожного в його здійсненні: створення кооперативного руху в громаді; формувати культурне середовище села; розвивати соціальну інфраструктуру в громаді; турбота про довкілля в громаді; об'єднати людей для самореалізації в громаді; перетворює захоплення селян на бізнес.

Для кожної із визначених територій були розроблені заходи і, відповідно, відповідальним учасникам заходу, було призначено участь у їх здійсненні. В селі. Мешканці Олександрівки зібрались у будівлі сільської ради. На початку засідання настрої учасників був досить напруженим, невіра у власні сили та власну здатність змінити життя на селі на краще. Але експертам все ж вдалося налагодити конструктивний діалог та виявити ті моменти, які об'єднують громаду і здатні вселити віру у власні сили та відповісти на питання: «Що ми можемо зробити для економічного розвитку громади?». [49]. Учасники зборів у с. Олександрівка визначили такі напрямки, які, на їх думку, будуть сприяти розвитку села: створити умови для добровільного членства в кооперативах; розробити заходи щодо залучення резервних земель для створення кооперативів та малого бізнесу; створити умови для культурного відпочинку та розвитку спорту в селі; залучити найкращі практики та сучасні технології розвитку сільських територій [49].

Таким чином, практика показує, що сільські жителі мають бачення власного розвитку сільських територій, і, на жаль, громадські активісти побачили слабку згуртованість та практичну відсутність знань про сучасні інструменти економічного розвитку сільських територій, які вже активно впроваджуються в громадах інших регіонів України. Наступним етапом проекту

будуть візити делегацій до Вінницької та Черкаської областей для вивчення досвіду розвитку кооперативного руху в сільській місцевості, а також численних тренінгів, вправ та майстер-класів [49].

Маловиськівські активісти переймаються розвитком не тільки дорослої аудиторії, а й молодіжною, яку визнають «агентами» позитивних змін». Саме тому у 2017 р. відбувся виїзний семінар для членів учнівського парламенту загальноосвітніх закладів Маловисківської міської ОТГ, що проходив на території Старобогородчанської сільської ОТГ Івано-Франківської обл., де представники учнівського самоврядування мали змогу ознайомитись з досвідом роботи як керівництва сільської ради, так і учнів громади, а також поділитися своїми здобутками та проектною діяльністю. Після презентації в ігровій формі учні перезнайомились між собою, розділились на дві команди і прийняли участь у майстер класі зі створення двох тематичних анімаційних роликів. Робота над мультиками сприяла формуванню дружної атмосфери [49].

На другий день спільна делегація учнів Старобогородчанської ОТГ та Маловисківської ОТГ відвідали Більшівцівську ОТГ, що знаходиться в сусідньому районі і на території якої повноцінно діє опорна школа, яка займається проектною діяльністю, про що свідчить наявність сучасних предметних кабінетів, окремої кімнати для учнівського врядування, сучасного спортзалу, а головне, все що відбувається в школі, все відбувається на основі консультацій з дітьми, батьками та вчителями.

В школі діє проект з роздільного збору сміття, в школі діє художня студія, працюють інструментальні гуртки, школа має сучасну комп'ютерну техніку. Маловисківські школярі вирішили запроваджувати у своїх школах. Не менш захоплюючим були відвідини місцевого Храму та спілкування з місцевим священиком, який за власної ініціативи організував на території с. Більшівці роздільний збір твердих побутових відходів, спільно з місцевою владою встановили до десятка майданчиків з урнами для роздільного збору побутових відходів. Зібране сміття продається, а на виручені кошти закупають дерева та кущі і висаджують у селі [49].

Корисним інструментарієм розвитку громадських організацій в Україні ділиться громадська організація ІСАР «Єднання». Завдяки їхній підтримці, «Фондом розвитку ініціативи громади» було розроблено систему планування діяльності громадської організації та змінено структуру управління. Це новий інструмент Фонди громади. Для їх запровадження в громадах було організовано Школу фондів громад які вчать бути причетними та відповідальними всіх учасників до процесів розвитку громад, які відбуваються в містах і містечках різних регіонів України.

Навчання в Школі фондів, передбачало ознайомлення з досвідом розвитку філантропії в Україні, організацію системи врядування у фонді, системи цінностей членів фонду, формування довіри до фонду жителів міста та навчання з грантмейкінгу, щоб робота фонду була успішною та результативною, ознайомлення з індикаторами, які сприяють успішності діяльності Фонду: зовнішня та внутрішня комунікації, організація роботи Фонду з різними цільовими групами громади, PR у фонді, значення створення профілю громади, також формування фінансової основи діяльності Фонду, розуміння Фонду громади, що мають робити члени Фонду, щоб його робота була успішною і сприяла розвитку як активності членів громади так і реалізації їх ініціатив та проектів [49].

Маловисківці приділили значну увагу питанню залучення громадськості до прийняття рішень місцевою владою. Так, в рамках партнерського проекту «Інвестиція в політичну грамотність учнів – майбутній розвиток об'єднаних територіальних громад», що реалізується громадською організацією «Агенція розвитку громад Богородчанського району» Івано-Франківської обл. у партнерстві з «Фондом розвитку ініціативи громади» було організовано семінар-практикум з учнями шкіл Маловисківської міської ОТГ. Визначали можливості участі учнівської молоді у житті ОТГ. На практиці змодельовали кейс: як організувати та провести загальні збори громади. Учні та батьки мали змогу проаналізувати інструменти участі громадян в управлінні громадою і прийшли

до висновку, що для дітей це буде позитивний досвід, такі навчання можуть стати корисними і для жителів громади [49].

Варто відмітити, що маловисківці запровадили наступну формулу розвитку територіальної громади: діти + місцеве самоврядування + децентралізація = сьогоdnішній та майбутній розвиток громади. Втілюючи цю формулу у 2017 р. членами «Фонду розвитку ініціативи громади» проведено перший семінар-тренінг з учнями шкіл Маловисківської міської ОТГ в рамках партнерського проекту «Інвестиція в політичну грамотність учнів – майбутній розвиток об'єднаних територіальних громад», що реалізується громадською організацією «Агенція розвитку громад Богородчанського району» Івано-Франківської обл.

Тематика семінару – тренінгу є досить не звичною для учнівської аудиторії – це розмова про місцеве самоврядування в Україні та реформу місцевих влад (об'єднання територіальних громад + децентралізація). Учні міського учнівського парламенту мали змогу ознайомитись із поняттями «місцеве самоврядування», «органи публічної влади», принципами розподілу повноважень та ідеєю реформування місцевого самоврядування в процесі об'єднання територіальних громад на принципах децентралізації влади. Навчання мало інтерактивний формат. Так, учням було запропоновано погратися в комунікативні ігри, переглянути на децентралізаційну тематику інфографічні відеоролики: «Час робити великі зміни», переглянути презентації та отримати роздаткові тематичні матеріали [49].

Одним з особливо привабливих проектів громадської організації «Фонд розвитку ініціативи громади» є проект «Центр місцевої активності на базі районної бібліотеки ім. Л. Українки», що реалізується з 2013 р. Протягом трьох років змінились форми роботи бібліотеки, підвищилась активність членів громади. Бібліотека стала місцем громадських зібрань різного формату [55; 58]. Метою проекту є створення простору для формування громадської активності. За результатами реалізації проекту, проект «Центри місцевої активності розвитку громад на базі сільських будинків культури та бібліотек» в січні 2015 р.

отримав Диплом II ступеня в проєкті «Кращі практики місцевого самоврядування 2014» що організовується Програмою Ради Європи та Міністерства регіонального розвитку [43; 74].

Проектна діяльність Маловисківської районної бібліотеки розпочалась у 2002 році, коли районна бібліотека стала учасником проєкту «Мережа громадянської освіти», який підтриманий Обласною інформаційною службою з актуальних питань жіноцтва за сприянням Національного фонду демократії (США), метою якого є безкоштовне забезпечення населення області даними на різних носіях інформації. Надано пріоритетне інформаційно-бібліографічне обслуговування соціально незахищених груп малозабезпечених верств населення.

У 2005 році бібліотечна система була децентралізована. Бібліотеки - філії стали підпорядкованими сільським радам. Центральна районна бібліотека

«Згідно рішення 14 сесії Маловисківської районної ради п'ятого скликання «Про утворення Маловисківської районної бібліотеки» від 26 грудня 2007 р. № 163 та згідно рішення 12 сесії Маловисківської міської ради п'ятого скликання «Про передачу міської бібліотеки в спільну власність територіальних громад міста, селища та сіл району» № 245 від 27 грудня 2007 р. з 1 січня 2008 р. міська бібліотека знову отримала статус Маловисківської районної бібліотеки. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв, заснованими на державній та комунальній формі власності» від 12 грудня 2011 р. № 1271 у 2012 р. був затверджений новий перелік платних послуг та тарифів, згідно якого запис та перереєстрація читачів, а також видача літератури стали безкоштовними.

У 2012 р. при бібліотеці створено Вищу народну школу для людей похилого віку. У 2011 – 2012 рр. за високі досягнення в роботі, вагомий внесок в розвиток району колектив Маловисківської районної бібліотеки нагороджений грамотою РДА та районної ради із занесенням на районну Дошку Пошани. За активну участь в різноманітних заходах колектив неодноразово нагороджувався

Грамотами відділу у справах сім'ї, молоді та спорту Маловисківської райдержадміністрації та районного відділу культури і туризму. У травні 2013 р. в бібліотеці відбувся запис програми «Простір ідей». Це суспільно-культурний проект про розвиток, оновлення та вдосконалення бібліотек, який випустив в ефір «5 канал» українського телебачення. Журналістам було представлено низку проектів, реалізованих на базі бібліотеки» [74].

У липні 2013 року бібліотека, один із шести районів області, представляла Кіровоградську область на міжрегіональному ярмарку «Бібліотечні інновації для громад: створення майбутнього» у Вінниці. 25 виставок унікальних бібліотечних проектів підготували бібліотекарі з областей Вінниці, Києва, Житомира, Кіровограда та Черкас. Маловисківська районна бібліотека представила проект «Податкова звітність без кордонів», який розпочав свою діяльність у нашому районі у квітні цього року у партнерстві із Об'єднаною державною податковою інспекцією у Маловиському районі [49].

30 жовтня 2013 р. Маловисківська районна бібліотека імені Л. Українки взяла участь у міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація бібліотечного простору - шлях до відкритої бібліотеки», яка відбулась у Кіровограді, де на ярмарку бібліотечних інновацій презентували проект «Пізнаємо Україну через діалог» та інші нові та цікаві проекти, представлені у бібліотеці. У грудні районна бібліотека нагородила грамотою відділу культури і туризму РДА за найактивнішу участь у районному конкурсі обрядових пісень закладів культури «Різдвяні дзвіночки», де бібліотека представила виставку декоративно-ужиткового мистецтва «Від Миколая до Різдва».

У 2014 році бібліотека приймала гостей з різних куточків України. На базі районної бібліотеки в рамках однойменного проекту Інституту соціально-культурного менеджменту за підтримки Фонду К. С. Мотта [42] була проведена «Школи участі громадськості-2». Учасники школи - громадські активісти та працівниками соціально-культурних установ з Луганської, Донецької, Харківської, Сумської, Херсонської, Полтавської та Кіровоградської областей. Представники "Школи" мали можливість на практиці побачити, як повинна

виглядати сучасна бібліотека та як вона може служити розвитку громадської діяльності.

У грудні 2014 р. II місце у конкурсі «Кращі практики місцевого самоврядування» тематиці «Влада та громада: інформування, діалог, участь» у номінації «Обласні та районні ради» виборола Маловисківська районна рада з проектом «Створення центрів місцевої активності для розвитку громади на базі будинків культури та бібліотек», який і діє на базі бібліотеки [49].

Отже, історія та життєдіяльність Маловисківської книгозбірні свідчить про її значну роль для формування громади, адже працівники бібліотеки повсякчасно отримували відзнаки від громади, мали прагнення бути потрібними громаді. Ініціативність працівників та підтримка місцевих органів влади сприяли тому, що бібліотека здійснює широку проектну діяльність. Значним залишається потенціал бібліотек у формуванні більш тісних стосунків з органами місцевого самоврядування, його депутатським корпусом, старостами.

Так, Маловисківська районна бібліотека у 2014 р. долучилася до участі у обласному проекті «Турбота про жінку впевненість у майбутньому» програми «Здоров'я жінок України». Проект реалізується в рамках Програми «Здоров'я жінок України» – це п'ятирічна Програма (2011 – 2016 рр.) Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

Програма реалізується Інститутом досліджень і тренінгів імені Джона Сноу в партнерстві з Фондом «Здоров'я жінки та планування сім'ї» – українською неурядовою організацією, що працює в галузі планування сім'ї та репродуктивного здоров'я, та членом Міжнародної асоціації планування сім'ї. Метою програми є сприяння репродуктивному здоров'ю жінок та пар в Україні шляхом вдосконалення використання сучасних та ефективних методів контрацепції як альтернативи незапланованій вагітності та абортів. В рамках проекту працівники бібліотеки організували та провели зустрічі підлітків та молоді з лікарем, експертами центру соціальних служб для дітей та молоді та психологом [49].

Маловисківська районна бібліотека взяла участь у проекті ««English 1 2 3 у бібліотеці». Проект передбачає вивчення англійської мови у бібліотеці за допомогою інтернет ресурсу та комп'ютерів програми Бібліоміст. Продовжує працювати «Вища народна школа для дорослих» при Маловисківській районній бібліотеці. Цікава та змістовна робота тут проводиться постійно. Слухачі отримують нові знання та відповіді на питання в різних галузях знань.

Виходячи з можливостей та побажань громади працюють такі напрями роботи: курс «Основи виживання в сучасному світі», курс «Мистецька палітра», комп'ютерна грамотність, правова обізнаність. Також, бібліотекою продовжується робота по проекту «Податкова звітність без кордонів».

Мета проекту: спільно з Об'єднаною державною податковою інспекцією у Маловисківському районі рекламується та роз'яснюється робота між районними підприємцями, фізичними та юридичними особами щодо запровадження електронних підписів та подання податкових декларацій в електронному вигляді для просування послуг, що надаються місцевими бізнес-центрами [49]. Робота відбувається в рамках програми «Бібліоміст». Центр загальнодоступного Інтернету знаходиться у читальній залі районної бібліотеки та забезпечує всім користувачам бібліотеки безкоштовний доступ до необхідної інформації [26].

Для інформування широкої громадськості про різні сфери життя Європейського Союзу та процес європейської інтеграції України, з лютого 2016 року в районній бібліотеці працює Європейський інформаційний пункт в рамках проекту Української бібліотечної асоціації «Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації в бібліотеках» за підтримки програми Європейського Союзу «Еразмус+ (Жан Моне)». Завдання курсу: збір, обробка та презентація матеріалів про європейську та євроатлантичну інтеграцію, діяльність ЄС та міжнародних організацій, відносини України на міжнародному рівні; розповсюдження об'єктивної інформації про ЄС, політику європейської інтеграції України та відносини Україна-ЄС; сприяння активній публічній дискусії щодо різних аспектів процесу міжнародної та європейської інтеграції України; організація інформаційних заходів, широка популяризація

інформації про ЄС, європейську інтеграцію, культуру та традиції європейських країн. Надання доступу до інформації через Інтернет; інформаційний стенд «Відкрий для себе Європу» постійно працює; організація масових заходів та консультацій з питань європейської інтеграції. Метою цього пункту є надання інформації зацікавленим установам, навчальним закладам, громадським організаціям, органам державної влади, ЗМІ тощо. В рамках проекту проводяться різні заходи масової популяризації окресленого кола питань у бібліотеці та за її межами: Створено інформаційний куточок «Україна - ЄС». Для дітей та молоді відбуваються «віртуальні подорожі європейськими країнами», під час яких вони можуть використовувати комп'ютерні технології для відкриття світу Європи [49].

Важливим на Чернігівщині була подія пов'язана із таким соціально-культурним об'єктом громади, як бібліотека. Так, у Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського 29 – 30 жовтня 2013 р. відбулася найважливіша подія року для професіоналів бібліотечної справи – Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація бібліотечного простору – шлях до «Відкритої бібліотеки» [86]. Про важливість події свідчив представницький склад учасників конференції. Це голова Кіровоградської обласної ради М. Ковальчук, заступник голови – керівник апарату Кіровоградської обласної державної адміністрації В. Резнік, професор кафедри бібліотекознавства та інформаційних комунікацій інституту післядипломної освіти НАКККіМ Я. Хіміч, координатор програми «Бібліоміст», член Ради міжнародних наукових досліджень Н. Новакова. Як зазначила директор обласної бібліотеки ім. Д. Чижевського Олена Гаращенко, що на сучасному етапі суспільні трансформації впливають на бібліотеки настільки рішуче, що змінюють не лише всю систему бібліотечної роботи та бібліотечних ресурсів, але й вперше ставлять питання про «межі» бібліотечного простору і самих основ існування традиційних бібліотек та їхніх функцій. Саме у її доповіді були визначені вектори розвитку сучасної книгозбірні (рис. 2.2) [49].

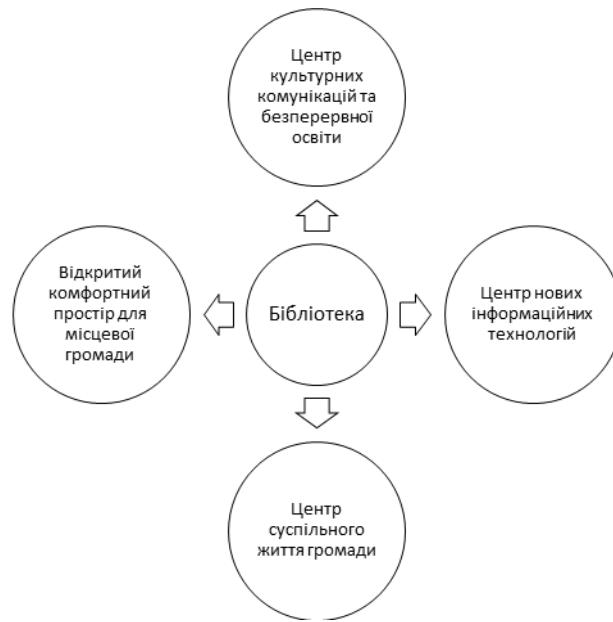

Рис. 2.2. Вектори розвитку сучасної книгозбірні

Більше 20 років діє Українська бібліотечна асоціація, яка стала одним із співorganizаторів проекту «Містки громадської активності», що фінансується Європейським Союзом та впроваджується у партнерстві з громадською організацією «Центр культурного менеджменту» (Львів), Благодійним фондом «Помагаєм» (Дніпро) та Фондом розвитку інформаційного суспільства (Варшава) у 2016 – 2018 рр.

Це проект, спрямований на сприяння демократичним перетворенням в Україні шляхом впровадження нових та підтримки існуючих активних громадянських ініціатив, з особливим акцентом на малі міста, які виявились найбільш вразливими в сучасному українському середовищі. Цільовою групою проекту є лідери громадянського суспільства, внутрішньо переміщені особи та громади малих українських міст. Проект діє у всіх регіонах України, пріоритет надається учасникам з Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Львівської та Харківської областей [83].

Метою проекту є покращення зв'язків та співпраці між цільовими групами, що сприятиме громадському діалогу та кращому взаєморозумінню та збільшить залучення місцевих громад до здійснення соціально-економічних змін. Проект також збільшить роль НУО у просуванні демократичних цінностей через

культуру, діалог, лідерство та мобілізацію громад. Це забезпечить розвиток громадянської активності та толерантності та покращить умови життя внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Проект включає обмін досвідом, просування нових зв'язків та взаємодії, розвиток компанії, соціально-економічний розвиток, координацію з існуючими ініціативами та співпрацю з широким колом зацікавлених сторін, нагороди. Ключовими компонентами проекту є: національний обмін активістами громадянського суспільства та внутрішньо переміщеними особами; семінари з картографування ресурсів міського розвитку для громадських організацій; картографування ресурсів розвитку дванадцяти міст України, які будуть відібрані шляхом публічного конкурсу; семінари з управління для внутрішньо переміщених осіб; семінари з питань культурної та творчої галузі для внутрішньо переміщених осіб; інвестиційні ярмарки в галузі культури та творчості; кампанія солідарності. Українська бібліотечна асоціація є партнером у виконанні таких завдань, як: проведення семінарів з картографування міських ресурсів для розвитку НУО та семінарів з питань лідерства для внутрішньо переміщених осіб, картографування ресурсів розвитку дванадцяти міст України, а також кампаній солідарності [39; 83].

Сім взаємопов'язаних компонентів проекту сприятиме демократизації українського суспільства, міжрегіональній інтеграції та створенню соціально-економічних можливостей для людей, які постраждали від збройного конфлікту на сході України, включаючи малі міста. Проект фінансується Європейським Союзом. Ініціативні групи та міста, які беруть участь у проекті (табл. 2.1):

20 – 22 квітня 2017 р. у м. Запоріжжя відбувся третій семінар для ініціативних груп з картування громад в межах дворічного проекту «Містки громадянської активності», що фінансується Європейським Союзом та впроваджується Українською бібліотечною асоціацією у партнерстві з громадською організацією «Центр культурного менеджменту» (Львів), Благодійним фондом «Помагаєм» (Дніпро) та Фондом розвитку інформаційного суспільства (Варшава) у 2016 – 2018 рр. [83].

Таблиця 2.1

Учасники проекту «Містки громадської активності»

Назва міста	Форма організації громадської участі	Назва бібліотеки
Дніпропетровська обл. м. Кам'янське	Молодіжна громадська організація МІКС (молодіжні ініціативи крокують світом), ГО «Мост»	Центральна міська бібліотека ім.Т.Г.Шевченка
смт. Петриківка	ГО «Петриківське земляцтво», Громадське об'єднання «Народна рада Петриківського краю»,	Петриківська районна бібліотека
Донецька обл. м. Бахмут	ГО «Розвиток демократії та жіночих ініціатив (РДЖІ) « ДІЯ», ГО «Еколого – культурний центр (ЕКЦ) «Бахмат»,	Філіал №2 Централізованої бібліотечної системи м. Бахмута
м. Мирноград	ГО «Агенція місцевого економічного розвитку міста Димитрова», Координаційний комітет органів самоорганізації населення м.Мирноград (ККСН м.Мирноград),	Центральна міська бібліотека централізованої бібліотечної системи Відділу культури Мирноградської міської ради
м. Добропілля	ГО «Центр муніципального розвитку Добропілля», ГО «Добропільський центр молоді ДОБРО»,	Центральна бібліотека Добропільської міської централізованої бібліотечної системи
Запорізька обл. м. Мелітополь	ГО «Мелітопольська волонтерська група «ПАТРІОТ», Благодійна організація «Благодійний фонд «Шкільне джерело життя»,	Центральна міська бібліотека ім. М.Ю.Лермонтова
Луганська обл. м. Северодонецьк	ГО «Кризовий медіа центр «Сіверський Донець», ГО «Туристичний інформаційний центр «Северодонецьк»,	Комунальне підприємство «Северодонецька міська публічна бібліотека»
м. Старобільськ	ГО «Центр спільного розвитку «Дієва Громада», Старобільська громадська організація «Воля»,	Луганська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М.Горького
Львівська обл. м. Кам'янка-Бузька	Благодійний фонд «Перспектива Нова», ГО «Громадський рух «Народний контроль»,	Кам'янка-Бузька центральна районна бібліотека
м. Новий Розділ	Молодіжна громадська організація «Фундація регіональних ініціатив», ГО «Західно-українська агенція регіонального розвитку»,	Новороздільська міська бібліотека для дорослих
м. Новояворівськ	ГО Товариство краєзнавців Яворівщини «Гостинець», Громадська спілка «Агенція місцевого економічного розвитку Яворівщини», Бібліотека-філія для дорослих м.Новояворівська	Яворівської районної централізованої бібліотечної системи

Продовження таблиці 2.1

м. Угнів	«Угнівський осередок ГО «Регіональне агенство стійкого розвитку», Угнівський осередок ГО Літературно-мистецьке Об'єднання «Оберіг»,	Бібліотека-філія №11 м.Угнів Сокальської районної централізованої бібліотечної системи
Харківська обл. м. Ізюм	ГО «Громадська ініціатива Ізюмський шлях», Ізюмський міський громадський центр «РОЗВИТОК»,	Ізюмська центральна районна бібліотека
м. Мерефа	ГО «Громадянський рух «Наш дім – Мерефа»», ГО «Енергія миру»	Мереф'янська бібліотека-філія №17 централізованої бібліотечної системи Харківського району

У семінарі взяли участь 24 представники громадських організацій з 12 міст України, обраних на конкурсі. На семінарі було розглянуто такі питання: покроковий процес картографування громади; інструменти польових досліджень; візуалізація даних польових досліджень; кампанія для захисту суспільних інтересів та пропаганди змін. З учасниками над цими темами працювали досвідчені тренери з України та Польщі.

Однією з важливих інтерактивних складових семінару було проведення польових досліджень у Мелітополі Запорізької області. Директор централізованої бібліотечної системи Мелітопольської міської ради І. Єфименко представив громаду, актуальні соціальні проекти та розкрив консолідує роль міських бібліотек у якісних перетвореннях. Начальник управління культури Мелітопольської міської ради М. Семикін розповів про напрямки співпраці органів місцевого самоврядування та активних громадян, досвід картографування. Метод проведення громадських соціологічних досліджень розкрив директор Центру соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана [83].

Таким чином, аналіз діяльності центрів місцевих ініціатив як механізму розвитку громад в Україні, засвідчив їх здатність налагоджувати взаємодію з різними учасниками реформи місцевого самоврядування. Дослідження дозволяє підтвердити висновок про значний вплив на успішність розвитку територіальних

громад від діяльності щодо підготовки громадських активістів в Центрах місцевої активності.

Оцінка ролі Центрів місцевої активності, які діють для розвитку громад показала, що їх робота активована з 1990-х рр. ХХ ст., коли було запроваджено досвід польських громадських організацій, що втілювали ідею поєднання можливостей закладів культури і потреб громад у розвитку громадянського суспільства. В Україні була створена мережа із десяти ресурсних центрів. Одним з яких був «Центр підтримки творчих ініціатив», а однією з його програм – був «Інститут соціокультурного менеджменту» (ІСКМ) за сприяння низки міжнародних організацій, зокрема Фонду ім. Ч. С. Мотта. Довготривалим проектом ІСКМ є Школа громадської участі, що передбачають розвиток громади через побудову інфраструктурних об'єктів та проектів, які спрямовані на зміну людини. Останнє забезпечує такий проект, як Центри місцевої активності на базі будинків культури та бібліотек у різних областях України, що створено за методологією інституту.

Випускники – громадські активісти засвоюють основи менеджменту в соціокультурній та інших сферах, особливості написання проектів, навички комунікації і у своїх громадах створюють Центри місцевої активності для підвищення рівня згуртованості, поінформованості та єдності громади, налагодженні взаємодії з органами місцевого самоврядування.

Виявлення досягнень громадських активістів Маловисківської ОТГ через створення ефективно діючого Центру місцевої активності на базі бібліотеки показало, що державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування, представники громадських організацій, отримали навички розробки програм розвитку територій, написання проектів, що дозволило їм постійно отримувати гранти. Так, Центр місцевої активності на базі районної бібліотеки ім. Л. Українки», доводить, що сучасні вектори бібліотеки: центр культурних комунікацій та безперервної освіти; відкритий комфортний простір для місцевої громади; центр нових інформаційних технологій; центр суспільного життя громади. Ці вектори підтримує Українська бібліотечна асоціація, яка діє більше

20 років, яка стала одним із співorganizаторів проекту «Містки громадської активності».

2.4. Досвід реалізації бюджету участі у м. Кам'янське 2017 – 2021 рр.

Розпорядженням міського голови м. Кам'янське від 15 грудня 2017 р. № 456-р було утворено координаційну раду з питань впровадження партиципаторного бюджетування (бюджету участі). Наступним кроком у місті, керуючись статтями 3, 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», з метою розвитку демократичного суспільства і громадської освіти, вдосконалення діалогу між владою і громадою, створення та підтримки повноцінного громадського простору, вирішення соціально значущих питань, активізації жителів м. Кам'янське щодо участі у бюджетному процесі, Кам'янська міська рада у 2017 р. вирішила затвердити Положення, Програму про партиципаторне бюджетування (бюджет участі) у м. Кам'янське та організаційні заходи з їх реалізації.

Положення про партиципаторне бюджетування (бюджет участі) у м. Кам'янське визначає основні вимоги до організації і запровадження бюджету участі у місті, яке сприяє залученню територіальної громади до вирішення питань місцевого значення та направлене на розв'язання визначених мешканцями актуальних проблем місцевого розвитку, створює умови щодо реалізації повноважень, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Підкреслимо, що бюджет участі – це процес взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю, направлений на включення мешканців, які зареєстровані або проживають у м. Кам'янське, до прийняття рішень щодо розподілу визначеної Кам'янською міською радою частини міського бюджету, залучення їх до участі у бюджетному процесі та надання можливості вільного доступу до інформації щодо розпорядження бюджетними коштами, а також

забезпечення відкритості та прозорості діяльності Кам'янської міської ради та її виконавчих органів.

Координаційна рада з питань впровадження партиципаторного бюджетування (бюджет участі) – це дорадчий орган, утворений із числа представників виконавчих органів Кам'янської міської ради, громадських організацій, органів самоорганізації населення, депутатів Кам'янської міської ради, кількісний та персональний склад якої затверджується розпорядженням міського голови.

Громадський проект – документ, поданий автором / авторами відповідно до форми подання проекту, що відповідає вимогам, визначеним Положенням про партиципаторне бюджетування (бюджет участі) у м. Кам'янське.

Автор / автори проекту – дієздатний громадянин / громадяни України віком від 14 років, який / які підготували та подали громадський проект відповідно до затвердженого Положення.

Конкурс громадських проектів – процедура визначення мешканцями м. Кам'янське у порядку, вставленому цим Положенням, проектів-переможців серед загальної кількості представлених громадських проектів шляхом відкритого голосування.

Проекти-переможці – проекти, які за результатами конкурсу набрали найбільшу кількість голосів.

Голосування – процес визначення мешканцями м. Кам'янське проектів-переможців серед запропонованих до голосування Проектів шляхом заповнення бланку для голосування в паперовому або електронному вигляді.

Відповідальними за проведення інформаційної та промоційної кампанії Бюджету участі у м. Кам'янське є департамент економічного розвитку міської ради, Координаційна рада, виконавчі органи міської ради. Координація роботи з проведення інформаційної та промоційної кампаній покладається на Координаційну раду. План проведення інформаційної кампанії затверджується Координаційною радою. Інформаційна та промоційна кампанії проводяться із залученням громадських організацій, засобів масової інформації, застосуванням

мережі Інтернет, а також шляхом виготовлення та розміщення друкованої продукції, аудіо- та відеоматеріалів, проведення публічних заходів (зустрічей, круглих столів, прес-конференцій тощо). Автор / автори проектів мають право самостійно за власний рахунок організувати інформаційні та промоційні заходи серед мешканців міста з роз'ясненням переваг власного Проекту з метою отримання найбільшої кількості голосів мешканців міста.

Інформація про бюджет участі м. Кам'янське (нормативні документи, промоційні матеріали, відомості про проекти, результати голосування, новини щодо перебігу подій тощо) розміщуються на офіційному веб-сайті Кам'янської міської ради (<http://www.dndz.gov.ua>) та спеціалізованому інтернет-ресурсі <http://e-dem.in.ua>.

Сферами впровадження Проектів є: благоустрій та розвиток інфраструктури; комунальне господарство; енергозбереження; охорона навколишнього середовища; розвиток соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист); спорт та фізична культура; культура та туризм; безпека та громадський порядок; телекомунікації, зв'язок та ІТ; інше.

Заходами з реалізації програми бюджету участі у м. Кам'янське на 2017 – 2021 роки [31] в межах найменування завдання «1. Інформаційна і промоційна кампанія» здійснюються такі заходи: «1.1. Висвітлення інформації щодо основних положень та принципів бюджету участі, проведення рекламних заходів для мешканців міста щодо умов підготовки та подання на голосування громадських проектів, інформування про етапи і дати проведення конкурсу громадських проектів, заохочення до участі у голосуванні», «1.2. Розповсюдження інформації стосовно перебігу та результатів запровадження бюджету участі».

В межах завдання «2. Подання громадських проектів» здійснюється розміщення оголошення та форми подання проектів на офіційному веб-сайті Кам'янської міської ради (<http://www.dndz.gov.ua>) та на спеціалізованому інтернет-ресурсі <http://e-dem.in.ua>; подання проектів: в електронному вигляді – на спеціалізований інтернет-ресурс <http://e-dem.in.ua>; у паперовому вигляді – у

приміщеннях Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) та двох філіях ЦНАПу на території Дніпровського і Південного районів міста, а також розміщення поданих у паперовому вигляді проектів на спеціалізованому інтернет-ресурсі <http://e-dem.in.ua>.

В межах завдання «3. Розгляд та проведення аналізу та громадських проектів» робляться наступні заходи: здійснення попередньої перевірки громадських проектів, у разі необхідності проведення корегування та внесення змін до проектів; проведення аналізу громадських проектів, підготовка карток аналізу проектів; підготовка переліку проектів, які допускаються на голосування.

«Голосування за громадські проекти» є четвертим завданням, до якого входять визначення дати та терміну голосування; проведення голосування шляхом:

- в електронному вигляді – шляхом авторизації через BankID або із застосування Електронного Цифрового Підпису (ЕЦП) чи іншого передбаченого методу аутентифікації на спеціалізованому інтернет-ресурсі <http://e-dem.in.ua>;

- у паперовому вигляді – в пунктах голосування, розташованих у приміщеннях Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) та двох філіях ЦНАПу на території Дніпровського і Південного районів міста;

- оголошення результатів голосування на офіційному веб-сайті Кам'янської міської ради (<http://www.dndz.gov.ua>) та на спеціалізованому інтернет-ресурсі <http://e-dem.in.ua>.

І, на останок, п'ятим завданням Заходів визначено: визначення виконавчих органів міської ради, відповідальних за реалізацію проектів-переможців, підготовка переліку громадських проектів-переможців за результатами голосування та внесення його на затвердження міської ради; включення виконавчими органами міської ради до бюджетних запитів на відповідний бюджетний період видатків на реалізацію проектів – переможців; реалізацію громадських проектів-переможців; подання виконавчими органами міської ради звітів про реалізацію громадських проектів; розміщення звітів про виконання

проектів на офіційному веб-сайті Кам'янської міської ради (<http://www.dndz.gov.ua>) та на спеціалізованому інтернет-ресурсі <http://e-dem.in.ua>.

17 липня 2018 р. на засіданні Координаційної ради з питань впровадження партиципаторного бюджетування (бюджету участі) було затверджено перелік проектів-переможців Конкурсу громадських проектів 2018 року. До такого переліку увійшли 15 проектів, які отримали найбільшу кількість голосів від мешканців Кам'янського.

Виконавчі органи Кам'янської міської ради одразу ж приступили до роботи, пов'язаної із оперативною реалізацією громадських проектів, яка триватиме до кінця поточного бюджетного року. Кошти на впровадження проектів-переможців передано виконавчим органам міської ради – головним розпорядникам коштів з метою подальшої їх реалізації у відповідності до повноважень.

У місті вже профінансовані та успішно реалізуються проекти: «Щасливе місто»; «Омріяний майданчик» – спортивно-ігровий дитячий майданчик, як внесок у розвиток підростаючого покоління; «Подаруй дитині щастя»; відновлення тротуару для пересування мешканців мікрорайону № 3 на Лівобережжі; облаштування спортивно-ігрової зони відпочинку на 55-му блочку; «Комфорт та задоволення!»; «Здорова родина – щаслива країна»; «Модернізація методичного кабінету комунального закладу «Дитячо-юнацька спортивна школа № 4»; Всеукраїнський фестиваль сучасної української поезії «Материк»; «Студенте, відвідай театр безкоштовно!»; дитячий ігровий майданчик на території СШ № 10; «Каміон» інформаційно-туристичний центр; Ендоскоп для ЛОР кабінету в КЗОЗ КМР «ЦПМСД № 1»; нове лікувальне обладнання для дитячої лікарні; ремонт в інгаляторії і фізіотерапевтичному кабінеті інфекційного відділення дитячої лікарні.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Платформа Edison Space Coworking як формат створення Центру місцевих ініціатив

Новий формат розвитку громади як місця для активізації, самореалізації розкриття своїх здібностей громадянами у започаткуванні власного бізнесу, у налаштуванні співпраці з органами місцевої влади, створенні стартапів почав діяти на теренах Запоріжжя. Це платформа для реалізації проектів, навчання і натхнення, що носить назву Edison Space Coworking [88]. Поява цієї платформи зумовлена тим, що у світі досить гарних ідей щодо того, як цей світ зробити краще. А ось щоб втілити ці ідеї в реальність, не вистачає простих речей – співпраці і підтримки. Це стосується й м. Кам'янського. Рішення проблеми і є коворкінг, як місце, де є всі необхідні умови для зростання і розвитку проектів: стильний дизайн інтер'єру; ізольовані переговорні кімнати; конференц зал; лекторій; відкритий кінотеатр; зони відпочинку і кухні; високошвидкісний інтернет Wi-Fi; графік роботи 13 годин / 7 днів на тиждень. А також event-зона з можливістю відвідувати і організовувати концерти, тренінги, семінари, майстер-класи та багато іншого.

Створення такої проектної платформи є результатом втілення ідеї молодого активного громадського діяча м. Запоріжжя М. Щербини, який знає ціну кожній прожитій хвилині і створює різні проекти для розвитку міста. Основним напрямком діяльності М. Щербини, мабуть, можна назвати роботу в команді «Edison space» коворкінг – це проект, що реалізовано в рамках Української ініціативи щодо підвищення впевненості (UCBI) за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). USAID підтримують проекти: коворкінг, «Business Platform», «Concept School» і «Perspective Project».

Розповідь М. Щербини про появу назви чітко дає уявлення про місію, яку несе в собі проект для громади міста. Спочатку було придумано «ім'я» команді проекту. Томас Едісон – винахідник, вчений, з яким асоціювали себе, оскільки придумують проекти і проводять безліч заходів. І додали слово lab – лабораторія, тобто лабораторія Едісона – лабораторія винахідників. І відкриття коворкінгу, що додалося до назви edison ще додали space – космос, простір, що живе під гаслом «Міняй світ разом з нами» стали простором, що залучає людей, щоб вони змінювали світ навколо себе [88].

Організатори не ставили першочерговим питання про заробіток, а просто показати людям новий і цікавий простір можливостей та ідей. Проте платформа має, як соціальні проекти, так і комерційні проекти – це піар і дизайн будь-яких проектів, наприклад, кінофестивалі, культурні заходи, освітні проекти та багато іншого.

Коворкінг – це відкритий простір з наявністю безлічі робочих місць, так званий колективний офіс, який представляє можливість орендувати місце для роботи. Передбачені окремі локації з переговорною кімнатою, лекторієм, робочою зоною, кухнею, баром. Все це знаходиться в ТЦ «Гагарін» в Запоріжжі. На базі «Edison space» коворкінг вже четвертий рік діє проект «Перспектива». Це безкоштовні тренінги в сфері пошуку роботи, 5-ти денний тренінг-практикум з працевлаштування. Цей тренінг для: студентів, які шукають підробіток; випускників, які претендують на роботу за фахом; охочих змінити роботу на більш престижну; тих, хто хоче кардинально змінити сферу діяльності; для всіх, хто шукає роботу.

У програмі тренінгу: грамотне складання «працюючого» резюме і супровідного листа. Як адаптувати резюме до вакансії, розуміння шляху пошуку роботи; моделювання співбесід; репетиція і підготовка до співбесіди, робота з хвилюванням; успішне проходження інтерв'ю з роботодавцем, в тому числі стресове; психологічне комп'ютерне тестування, діагностують життєві установки.

В рамках проекту діє «Concept School» – це безкоштовний проект, в якому могли брати участь до 30 осіб, заздалегідь пройшли онлайн-реєстрацію. Суть в тому, що в рамках школи учасники створювали різні соціальні та бізнес-проекти. У такий спосіб розвіювали міф про те, що соціальні проекти – це не тільки благодійні справи, які не приносять ніякого доходу. Навпаки за допомогою соціального підприємництва можна вирішити і якісь глобальні суспільні проблеми, і отримати прибуток. Здійснюється допомога у створенні і просуванні по-справжньому цікавих і якісних проектів [88].

Випускники коворкінг центру наразі започаткували власні проекти «Відкриті люди» (В. Коропова), кінотеатр «Літній» (В. Надтока та О. Філіпенкова), «EcoSelfie» (Д. Чулой) та інші.

Важливим для розвитку громади і проект «Бізнес платформа», для молодих підприємців або тих, хто хотів відкрити власний бізнес. А також переселенців і внутрішньо переміщених осіб, які втратили свій бізнес і які прагнуть його відновити. Кращі проекти отримали гранти на розвиток свого бізнесу в Запоріжжі або Запорізькій області в розмірі до 1000 доларів. Цей проект також є регулярним.

Проект «Food Film Festival» – це фестиваль кіно про їжу. Крім цього кінофестивалю, ще проводиться близько 10 різних фестивалів на рік. Запоріжці з подивом ставляться до такого фестивалю, адже тільки знайомляться з атмосферою таких культурних заходів. Варто відмітити, що простір, де вчать реалізовуватися в громаді, кожному громадянину і з користю для громади. Тому проекти для всіх. Для тих, хто хоче навчитися і вчитися чомусь новому. Тих, хто не знає, чим зайняти себе, не вірить в свої сили в якійсь справі. Оцінка такого проекту – це люди, які говорять, що під час участі в проектах платформи роблять більше, ніж за останні кілька років свого життя. Особливо корисно це для студентів і школярів, які не можуть знайти себе і своє покликання. Їм дають можливість реалізувати свій потенціал. Тому більшість підлітків потім стають учасниками «Concept School», та інших проектів, кажуть, що все в світі вже існує і важко придумати щось нове [88].

Проект – «Вуличний лекторій». Це безкоштовні лекції для всіх бажаючих від цікавих людей-спікерів, які поділяться своїм досвідом, на різні теми. Все це проходить на вулиці: в парках, на газонах, дахах будинків і торгових центрів, пляжах. Для участі у заході потрібно пройти попередню онлайн-реєстрацію. Так, однією із перших лекцій була розповідь про фандрайзинг (від англ. fundraising збір добровільних коштів, пожертв). В розробці коворкінгу освітня онлайн-платформа для різних тренінгів, вебінарів для людей зі всієї України і не тільки. На цьому сайті будуть зібрані фахівці з усього світу, до яких можна буде записатися на безкоштовну онлайн-консультацію з хвилюючої теми.

3.2. Інноваційні технології співпраці бібліотек з місцевими громадами

Активне впровадження інноваційних технологій у роботу бібліотек протягом останніх років активно сприяло поліпшенню взаємодії між органами місцевого самоврядування та місцевими громадами в Україні, зміцнює їх імідж. Завдяки використанню новітніх технологій у бібліотечному та інформаційному обслуговуванні, бібліотеки залучають нові категорії користувачів і все ще користуються великим авторитетом та попитом у громаді Кам'янське, але потенціал бібліотек у розглянутій проблемі недостатньо використаний. Потреба в надійній, сучасній інформації для переважної більшості населення може бути задоволена лише за допомогою публічних бібліотек - установ, що забезпечують вільний доступ до інформації та знань. Тому підвищення обізнаності громадськості про можливості сучасних бібліотек є важливим фактором залучення нових користувачів. Сучасна бібліотека - це зручний, дружній та технічно обладнаний інформаційний центр з великою кількістю ресурсів для повсякденної роботи та дозвілля громади [41].

Бібліотека є центром вільного доступу до всіх джерел інформації. Інформаційна взаємодія з населенням та місцевою владою має перевагу в діяльності бібліотеки, оскільки бібліотека виступає посередником між місцевою

владою та громадою. Сьогодні бібліотеки активно використовують можливість реалізовувати нові ідеї, проекти та отримують допомогу в їх реалізації. Цю можливість пропонують різні благодійні та професійні асоціації, які проводять конкурси на різні конкурси: «Бібліоміст», Міжнародний фонд «Відродження», Міжнародний бібліотечний фонд «Україна 3000», Міжнародний бібліотечний фонд захисту та сприяння розвитку бібліотек України тощо.

Вже протягом п'яти років програма «Бібліоміст» щорічно оголошує конкурс «Організація нових бібліотечних послуг на основі безкоштовного доступу до Інтернету». Цей конкурс дав можливість багатьом бібліотекам України забезпечити більш якісне обслуговування місцевих громад та надавати більший спектр інноваційних послуг завдяки новітнім інформаційним технологіям. У всіх ЦРБ та більшості сільських бібліотек діють Центри регіональної інформації, які мають чітке тематичне спрямування: «Бібліотека → Влада → Населення». Сучасні бібліотеки активно працюють над реалізацією Національного плану дій ініціативи Партнерство «Відкритий уряд», в рамках якого здійснюється якісний перехід від декларацій до створення нових послуг користувачам бібліотек. У базових бібліотеках регіонів створено «Пункти доступу громадян до офіційної інформації» та надається можливість доступу до електронних послуг державних, місцевих органів влади, організацій, підприємств [6; 45].

Бібліотеки продовжують активно працювати і в напрямку проектної і грантової діяльності. Так, радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) в рамках програми «Бібліоміст» щоквартально, починаючи з 2010 р., проводиться конкурс проектів співпраці бібліотек з місцевими громадами, який призначений саме для публічних бібліотек України. Так, наприклад, бібліотеки Хмельниччини перемогли з проектами «Стратегія успіху», «Успішний дачник»; «Майданчик для дискусій».

Подивіться детальніше приклади співпраці між бібліотеками та громадою та досвід такої співпраці між бібліотеками в Україні та за кордоном. Перша можливість співпраці - це бібліотека - центр регіональної та правової інформації.

Бібліотеки, які надають юридичну інформацію населенню, автоматично стають центрами громадських ініціатив, де ви можете отримати необхідну інформацію, знайти її у спеціально обладнаних кімнатах з безкоштовним доступом до Інтернету, звернутися за порадою до бібліотекаря з усіх питань, що стосуються законодавства нашої країни, та поспілкуватися з різними цікавими темами на засідання юридичного клубу, які мають бути у кожній бібліотеці [6; 10; 46].

Оскільки Президент України затвердив указ "Про Загальнодержавну програму правової освіти населення" від 18 жовтня 2001 р. 992/2001, метою якого є підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань та забезпечення їх конституційного права знати свої права та обов'язки, бібліотеки активно беруть участь у просуванні правової інформації серед населення. Першим етапом впровадження цієї програми було створення регіональних інформаційних центрів у бібліотеках, де користувачі могли відповісти на свої запитання з правових питань. Бібліотеки ще активніше працюють з державними чиновниками та спільно працюють над соціально-культурною діяльністю, щоб задовольнити зростаючу потребу в правовій інформації.

Щороку бібліотеки надають юридичну освіту населенню та надають йому правову інформацію: з'являються нові форми та методи бібліотечної інформації з правових питань (електронна доставка документів, Skype-конференції з представниками влади тощо). Наприклад, на рівні Головного управління юстиції у Хмельницькій області була розроблена програма правової освіти населення на період 2011-2015 років, яка активно підтримується бібліотеками області [6].

Інша можливість співпраці, яка забезпечує прозорість роботи бібліотек місцевого самоврядування, можлива за допомогою регіональних інформаційних центрів у міських / районних бібліотеках та регіональних інформаційних куточків у сільських бібліотеках. Їх діяльність базується на таких основних сферах, як: збір, накопичення та зберігання регіонального матеріалу; обслуговування користувачів та їх вільний доступ до інформаційних ресурсів місцевих органів влади та місцевого самоврядування; надання інформації

державним чиновникам з національних та регіональних питань та створення умов для спілкування між владою та населенням.

Одним з основних завдань центру є надання інформації органам місцевого самоврядування шляхом задоволення вимог цих органів та організації їх ефективних інформаційних служб із використанням традиційних та нових інформаційних послуг.

Для того, щоб співпраця з владою була успішною, а послуга ефективною, завданням працівників центру є постійне вивчення інформаційних потреб працівників місцевого самоврядування (як колективних, так і індивідуальних вимог). Ефективний спосіб зробити це шляхом опитувань: як у традиційній формі, так і за допомогою онлайн-опитувань. Електронна анкета створена за допомогою Google Forms, зручного інструменту, який дозволяє легко та швидко планувати діяльність, складати опитування та анкети та збирати іншу інформацію. Ви можете зв'язати форму з електронною таблицею Google, і тоді відповіді респондентів автоматично зберігаються в ній. Для аналізу відповідей Регіональний інформаційний центр повинен мати у своєму фонді інформацію про:

- офіційні видання органів місцевого самоврядування;
- опубліковані та неопубліковані документи органів державної влади відповідного рівня та національного законодавства;
- документи, що містять загальні або статистичні дані про стан економіки, охорони здоров'я, санітарії, демографії, освіти, культури, сільського господарства в районі (місто, село) [32];
- надзвичайні ситуації в регіоні, стихійні лиха, їх офіційні прогнози та наслідки;
- пільги, компенсації, привілеї, що надаються державою громадянам, посадовим особам, компаніям, установам, організаціям;
- факти порушень прав і свобод людини та засоби їх правового захисту;
- документи про використання бюджетних та інших державних ресурсів, за винятком інформації, віднесеної до державної таємниці [6].

В умовах інноваційного розвитку суспільства та бібліотечної діяльності в цілому збір та накопичення відповідної інформації стало набагато простішим. Перш за все, папки зберігання залишилися в минулому, оскільки вся інформація тепер може зберігатися в електронному вигляді, створюючи віртуальні повнотекстові інформаційні папки та електронні бази даних. Це дуже зручно, оскільки дозволяє економічніше використовувати бібліотечний простір.

У цьому випадку можна швидко знайти потрібні дані та швидко передати їх як користувачеві, який прийшов до бібліотеки, так і віддаленому користувачеві, який обслуговує їх віддалено. Інформацію слід сортувати відповідно до найбільш часто запитуваних запитів користувачів з урахуванням їх релевантності та зручності використання. Вам потрібно постійно контролювати оновлення нових матеріалів у папках, віртуальних папках або базах даних, а також відстежувати застарілу інформацію, яка втратила свою актуальність. Особливо це стосується юридичних документів, оскільки їх існує велика кількість, як затверджених, так і дійсних.

Активна співпраця з регіональними організаціями, які тією чи іншою мірою співпрацюють із громадою, відіграє важливу роль у ефективності таких центрів. Це можуть бути служби зайнятості, місцеві органи влади, навчальні заклади, центри соціального захисту тощо. Так, у Центрі регіональної інформації Городоцької центральної районної бібліотеки діє консультативна служба районної державної податкової інспекції, де відвідувачі бібліотеки можуть отримати інформацію щодо оподаткування населення. Також планується створити такі консультаційні пункти спільно з іншими державними установами району. Центр регіональної інформації при Славутській центральній районній бібліотеці організував громадську приймальню райдержадміністрації, де працівники відомств, юристи та експерти різних відомств двічі на тиждень консультують громадськість з правових питань.

Кам'янець-Подільська центральна міська бібліотека бере участь у створенні відеофільмів та буктрейлерів у галузі права. Бібліотекою вже створено відеоролики «У світі права і Закону», «У лабіринтах права», а бібліотекою-

філією № 2 – рекламний відеоролик правового гуртка «Права молоді – турбота держави». Ярмолинецька центральна районна бібліотека щорічно видає бібліографічний покажчик «Офіційні неопубліковані документи районної ради та районної державної адміністрації».

У У Деражнянській центральній районній бібліотеці Деражнянської є «Скриньку пропозицій до законодавчих актів», де користувачі мають можливість писати свої зауваження та побажання, та «Скринька довіри», завдяки якій кожен бажаючий може попросити відповіді кваліфікованих фахівців: працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів. Відповіді на запитання можна отримати у другий четвер місяця на заняттях школи правових знань «Людина у світі законів». Після закінчення школи правових знань студентам вручається сертифікат у підсумковому класі [6].

«Третій спосіб співпраці бібліотек з громадою – це Пункт доступу громадян до офіційної інформації. Мережа Пунктів доступу громадян до офіційної інформації (<http://pdp.org.ua/caps>) започаткована Українською бібліотечною асоціацією (УБА) у червні 2009 р. в рамках гранту Програми сприяння Парламенту України II (ПСП II) (<http://pdp.org.ua/>) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Діяльність Мережі Пунктів доступу громадян до офіційної інформації координується УБА у партнерстві з ПСП II» [71].

Точки доступу громадян до офіційної інформації - це інформаційні центри, відкриті в українських бібліотеках, де громадяни мають можливість отримати інформацію від 9 органів державної влади та навчитися приєднуватися та впливати на законодавчий процес. Усі бібліотеки мають комп'ютерні кабінети з безкоштовним доступом до Інтернету, інформаційні куточки з матеріалами, які бібліотеки отримують за допомогою програми парламентської допомоги. У пунктах доступу громадян до офіційної інформації користувачі отримують допомогу у пошуку інформації, поради щодо роботи з ресурсами органів державної влади та управління Інтернетом, як вони можуть офіційно звертатися до місцевих органів влади через офіційні веб-сайти через Інтернет тощо.

У точках доступу громадяни діляться своїм досвідом та ідеями в блозі, створеному UBA для офіційної інформації. «Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек» (<http://govinfolibrary.wordpress.com/>). Здійснюється контроль ефективності доступу громадян до офіційних пунктів пошуку інформації, відстежує проблеми та працює з бібліотеками для їх вирішення, а також надає зворотний зв'язок державним органам щодо вдосконалення, наповнення та використання своїх веб-сайтів.

Сторінка мережі точок доступу громадян до Офіційної інформаційної групи (<http://on.fb.me/15NB1al>) була створена в соціальній мережі "Facebook", де бібліотеки-учасники діляться своїм досвідом. Щоб зробити роботу таких пунктів ще ефективнішою, їх роботу потрібно постійно вдосконалювати, робити цікавішими та шукати нові способи роботи з громадою. Шукаючи необхідну офіційну інформацію, вам потрібно лише звернутися до офіційних веб-сайтів, де зібрана найбільш достовірна інформація.

Важливо проводити інформаційно-просвітницьку роботу між місцевою громадою, організувати Дні інформування населення про актуальні проблеми, правові заняття, представляти поточним користувачам бібліографію, проводити юридичний тренінг для громадських організацій, організувати 10 онлайн-зустрічей з місцевою владою.

Таким чином, активна громадська позиція бібліотеки дасть змогу налагодити зв'язок не лише з постійними, а й з потенційними користувачами. Для того, щоб зробити роботу точок доступу громадян до офіційної інформації ефективною, наприклад, бібліотеки Хмельницького, Кіровограда та Маловиськівської ОТГ постійно проходять навчання як для бібліотекарів, так і для користувачів.

Так, на базі Регіонального навчального центру Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Островського для бібліотекарів регіону проведено серію тренінгів на тему «Точки доступу громадян (ПДГ) до офіційної інформації». Під час тренінгів бібліотекарі дізнались, що таке точка доступу

громадян до офіційної інформації, та підготували заявки на включення до мережі таких пунктів.

В рамках проекту «Стратегія успіху», який був реалізований за сприяння програми «Бібліоміст», Хмельницька ОУНБ ім. М. Островського також провела тренінг з використання можливостей Пунктів доступу громадян до офіційної інформації для користувачів бібліотеки та представників громадських організацій. Фахівцями Хмельницької центральної міської бібліотеки було проведено навчання для бібліотечних працівників «Новий етап проекту УБА з розвитку мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації у бібліотеках». А Городоцькою центральною районною бібліотекою щоквартально організовуються тренінги «Електронне урядування: організація доступу до інформації органів державної влади в Україні». Спеціалісти Деражнянської центральної районної бібліотеки для бібліотекарів району провели вебінар «Як подати запит на інформацію?», який стосувався питань забезпечення доступу до публічної інформації у секретаріаті Кабінету Міністрів України.

На базі Пункту доступу громадян до офіційної інформації Шепетівської центральної районної бібліотеки відбулося фокус-групове дослідження «Декларована чи реальна громадська активність в районі (місті): доцільність, механізм та перешкоди» (за участю представника громадської організації «Фонд «Європа ХХІ» з м. Київ О. Паращук, представників влади, громадських органів міста і району, бібліотечних працівників центральної бібліотеки).

Дослідження обговорило низку важливих питань, пов'язаних із взаємовідносинами між владою та міською громадою. За результатами інтерв'ю у фокус-групах вони дослідили причини збереження соціальної напруженості у місті, районі, причини житлових проблем, політичну та екологічну безпеку тощо, а також розробили алгоритм заходів для вирішення існуючих проблем.

Наступне дослідження під назвою «Бібліотека та її діяльність у рамках ПДГ» було проведено Ярмолинецькою центральною районною бібліотекою. Дослідження виявило рівень обізнаності користувачів бібліотечних послуг щодо діяльності громадської точки доступу щодо офіційної інформації, визначило

репертуар найпопулярніших вимог користувачів щодо правових питань, визначило, які послуги найбільш потрібні користувачам публічних точок доступу [35].

«Сьогодні велика кількість бібліотек також проводить зустрічі в Skype із представниками влади. Це дуже зручно, оскільки представники влади не завжди встигають відвідати бібліотеку та відповісти на питання, які хвилюють сьогодні громаду. Такі заходи організовують бібліотеки Хмельницької області. Наприклад, Вінковецька центральна районна бібліотека та бібліотека-філія № 13 Хмельницької міської центральної бібліотеки мають цікавий досвід та працюють з експертами Центру правової інформації Павлоградського міського благодійного фонду «Гореніє», які надають правову допомогу користувачам бібліотек за допомогою Skype. Міська громадська бібліотека Вугледарська (Донецька область) провела вуличну акцію «Бібліотека нагадує: працює ПДГ!». У рамках «Тижня правових знань», щоб привернути увагу жителів міста та ще раз нагадати їм, що бібліотека має публічний пункт доступу для офіційної інформації, бібліотекарі відвідували установи, міські організації, місця торгівлі та відпочинку.

Вони опитали мешканців, державних службовців, освітян, підприємців, працівників різних установ, розповіли, як працює громадський пункт доступу, яку важливу інформацію можна отримати, ознайомились з брошурами, розповсюдили інформаційні листівки та списки рекомендацій. Яскравим прикладом залучення бібліотек до суспільних інтересів є проект «До безбар'єрної інформації», реалізований Олександрійською центральною районною бібліотекою. Мета проекту: подолати правову ізоляцію соціально вразливих груп у сільській місцевості, дати можливість громадянам пільгових категорій спілкуватися з державними чиновниками та її виконавчими органами для отримання необхідної інформації під час заходів та поїздок до сіл Олександрійського району».

У Корецькій центральній районній бібліотеці (Рівненська область) для людей з обмеженими можливостями створено «Бібліо-терапевтичний центр», в якому діє «Консультаційний пункт психолога, юриста, соціального працівника».

Четвертою формою співпраці між бібліотеками та громадою «є публічні бібліотеки - мости до електронного уряду. У сучасних умовах, коли глобалізація та активний розвиток інформаційного суспільства вийшли на новий, ще більш продуктивний рівень, традиційні форми взаємодії бібліотек та органів державної влади та місцевого самоврядування з громадою та бізнес-структурами стають консервативними. З метою створення інноваційних та ефективних методів доступу до інформації та послуг використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дозволить вдосконалити послуги для потреб громади [75].

У 2010 році Кабінет Міністрів України затвердив концепцію розвитку електронного уряду в Україні. Електронний уряд є одним із інструментів розвитку інформаційного суспільства, впровадження якого допоможе створити умови для відкритого та прозорого державного управління. Електронне урядування - це форма державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості органів державної влади та місцевого самоврядування, використовуючи ІКТ для створення нового типу держави, що орієнтується на потреби громадян [7].

Метою впровадження електронного урядування в Україні є розвиток електронної демократії для досягнення європейських стандартів якості послуг електронного урядування, відкритості та прозорості управління для громадян, представників бізнесу. Йдеться не про комп'ютеризацію існуючої моделі державного управління, а про використання можливості ІКТ з формуванням країни нового типу, орієнтованої на задоволення потреб громадян, що забезпечує:

- поліпшення якості та доступності державних послуг для громадян, спрощення процедур та зменшення адміністративних витрат;

- підвищення якості адміністративних та управлінських процесів, забезпечення контролю за ефективністю діяльності органів виконавчої влади при забезпеченні належного рівня інформаційної безпеки;

- забезпечення відкритості інформації про діяльність органів виконавчої влади, розширення доступу до них та забезпечення можливості безпосередньої участі громадян та інститутів громадянського суспільства у процедурах підготовки та експертизи проектів рішень, прийнятих на всіх рівнях управління.

Для того, щоб поширити можливості електронного урядування серед населення та залучити до цієї мети бібліотеки України було розроблено проект «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування», який є частиною Національного плану дій у рамках «Партнерства «Відкритий уряд», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 р. № 220-р. На виконання даної ініціативи Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у рамках програми «Бібліоміст» було оголошено конкурс серед громадських неурядових організацій на проекти залучення населення України до вивчення й використання електронних послуг, ресурсів та інструментів е-урядування» [35; 54].

«Основне завдання – найбільш ефективно розповсюджувати інформацію про наявні е-послуги національного та регіонального рівнів, використовуючи наявні ресурси Хмельницької ОУНБ ім. М. Островського, навчити різні групи населення користуватися ними, насамперед працівників бібліотек.

Отже, наразі бібліотеки є відкритими і доступними для громади інформаційними структурами, де в повній мірі можна отримати відповіді на хвилюючі питання та скористатися електронними послугами, ресурсами та інструментами е-урядування.

Ініціатива «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування», яка є частиною Національного плану дій у рамках «Партнерства «Відкритий уряд», була активно підтримана Нетішинською центральною міською бібліотекою, яка надає своїм користувачам широкий спектр послуг е-урядування. З повним переліком даних послуг можна ознайомитись безпосередньо в бібліотеці або ж

на сайті бібліотеки, де створено розділ Е-урядування. Значним досягненням бібліотеки є те, що, за активну громадську позицію у впровадженні електронного урядування в Україні та за участь в реалізації, спільно з місцевими органами влади проекту «Бібліоміст» – «Розвиваємо місцеві громади», м. Нетішин стало переможцем у номінації «Електронні сервіси» [9; 80; 84].

«З метою успішного і продуктивного надання послуг е- урядування своїм користувачам, Хмельницькою ОУНБ ім. Островського було проведено електронне анкетування «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування». Дослідження проводилось за допомогою соціальної мережі Facebook та електронної розсилки серед тих користувачів бібліотеки, які користувались послугами е-урядування в бібліотеці (визначити користувачів даної послуги допоміг спеціальний фільтр відбору).

За результатами дослідження було виявлено, що 75 % опитаних, які скористались послугами е-урядування, задоволені обслуговуванням. Найбільш корисними для себе респонденти вважають послуги з галузі житлово-комунального господарства (33 %) та освіти (27 %). Таким чином, завдяки проведеному опитуванню, було визначено найбільш пріоритетні послуги е-урядування серед громади, задля ефективної їх популяризації серед потенційних користувачів [27; 73]. Так, Тернопільська обласна бібліотека для молоді досить цікаво представила послугу е-урядування на своєму сайті, для ознайомлення перейдіть по посиланню» [27].

«П'ятий формат співпраці бібліотеки та громади – це адвокація: представлення інтересів бібліотек та громади. Слово адвокація в наш час все частіше вживається серед бібліотечних фахівців. Адвокаційна діяльність розглядається, як невід'ємна складова роботи будь-якої бібліотеки, що турбується про свій статус, організаційну спроможність, стійкість і розвиток [3; 12; 29]. Адвокація має стати невід'ємною частиною діяльності кожної публічної бібліотеки – від бібліотечних лідерів до співробітників та прихильників серед членів громади.

Поняття «адвокація» (від грец. «ad» – до і «voca» – закликати) можна визначити як: дії, що здійснюють люди або організації з метою впливу на прийняття рішень на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівні щодо вдосконалення політики або змін у фінансуванні публічних бібліотек. Найзагальніше визначення поняття адвокація – це діяльність, що має на меті захист і просування прав та інтересів громад чи окремих груп населення. Іншими словами адвокація – це спланована, ретельно розроблена й послідовна діяльність щодо підвищення обізнаності урядовців, потенційних партнерів, грантодавців, суспільства в цілому в певній важливій для бібліотек та громади проблемі» [30; 77].

Цілями адвокації є: визначення та озвучення потреб громадян, вирішення їх проблем, сприяння поширенню різносторонніх поглядів, вплив та визначення політики. Для успішного планування адвокаційної кампанії потрібно слідувати наступному алгоритму дій: крок перший – вибір проблеми чи питання, з яким планується працювати. Крок другий – аналіз та дослідження проблеми. Крок третій – постановка конкретних цілей та задач роботи з адвокації. Крок четвертий – визначення цільової групи. Крок п'ятий – визначення та пошук прибічників. Крок шостий – виявлення ресурсів. Крок сьомий – обрання методів роботи. Крок восьмий – очікувані результати. Оцінка ефективності.

Шостий формат співпраці бібліотек із громадою – «це громадські обговорення, як кінцевий результат проведення адвокаційної кампанії. З метою ще більшої взаємодії бібліотеки та громади, захисту спільних інтересів, вивчення думки місцевої громади щодо ролі бібліотечних закладів у нових умовах, проводяться громадські обговорення / слухання. Найчастіше такі заходи проводять для висловлення думки громадськості щодо конкретного рішення або заходу місцевої влади [30].

Громадські слухання можна розглядати як форум, на якому збираються окремі громадяни, групи громадян та місцеві посадові особи для обміну думками та інформацією щодо конкретного питання перед прийняттям рішення, або з метою зміни вже прийнятого. Всі, хто бере участь у громадських обговореннях,

можуть обмінятися важливою та актуальною, для них, інформацією, тим самим, створюючи атмосферу відкритості та легітимності рішень влади, підвищуючи власну поінформованість та надаючи громаді більше влади. Якщо ми невдало плануємо, ми плануємо невдачу.

Громадські обговорення дають можливість забезпечити довіру між громадянами та владою, що є важливим елементом для створення стабільності у прийнятті демократичних рішень. Для того, щоб громадські обговорення пройшли успішно, потрібно відповідально поставитись до їх підготовки. По-перше, чітко визначити ціль громадських обговорень та обговорити очікування. З самого початку планування процесу громадських обговорень необхідно повідомити, що форум для обговорення є відкритим для всіх, аби громадяни знали, що до їх думки прислухаються. Для заохочення громади взяти участь в обговореннях, необхідно провести ефективну рекламну кампанію. Варто відмітити, що бібліотеки є тими організаціями, які мають високу оцінку довіри серед громади. Тому проведення громадських обговорень, саме в приміщенні бібліотек, дозволить підвищити рівень довіри громадськості до місцевої влади та створити більш неформальну атмосферу.

Для того, щоб забезпечити прозорість прийняття рішень, які стосуються бібліотеки та її діяльності, представники від бібліотек повинні обов'язково бути присутні на сесіях органів місцевого самоврядування. Для організації та проведення громадських обговорень з метою привернення уваги громадськості та влади до бібліотечних проблем, необхідно пам'ятати, що потрібно йти до влади, представляючи не свої власні інтереси, потреби бібліотеки, а інтереси своїх користувачів від їх імені, довести, що саме громаді це потрібно (це передбачає вивчення потреб). Для цього потрібно згуртувати громаду навколо проблеми бібліотеки і показати їм, що вона їм також важлива. У квітні 2012 р. у публічних бібліотеках Хмельницької області відбулись громадські обговорення за темою «Бібліотека – центр громади» в рамках програми Української бібліотечної асоціації з адвокації «Через бібліотеки до знань». «Основною метою громадських обговорень було – привернути увагу широкого кола громади,

органів місцевого самоврядування до бібліотечних закладів у регіоні, зокрема у сільській місцевості, вивчення громадської думки щодо розвитку та удосконалення діяльності бібліотек. В рамках громадських обговорень на базі бібліотеки с. Соколівка Ярмолинецького району було проведено «круглий стіл» за темою: «Сільська бібліотека і громада: працюємо разом» [4; 51].

Обговорення мали на меті виявити думку громади в тому, якою має бути бібліотека, аби вона відповідала потребам громади, налагодити партнерські стосунки між владою, бібліотекою та громадою. У роботі круглого столу взяли участь представники влади, бібліотечні фахівці області та району, актив громади. У підсумках круглого столу учасники відзначили важливу роль бібліотеки, її активну співпрацю з органами місцевого самоврядування, із закладами культури, освіти та громадою села. В обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Островського проведено семінар-нараду у форматі «Відкритий простір» заступників голів райдержадміністрацій та міськвиконкомів області, директорів бібліотек за участю представників програми «Бібліоміст», громадських організацій, ЗМІ та громадськості міста» [8; 35].

У ході семінару відбулись громадські обговорення «Бібліотека – центр громади», на яких розглядались питання співпраці місцевих органів виконавчої влади і самоврядування в рамках програми «Бібліоміст»; наслідки діяльності програми «Бібліоміст» в області та державі; нові можливості та перспективи розвитку бібліотек; покращення можливостей та вдосконалення діяльності бібліотек області. Представники громадськості внесли свої пропозиції щодо отримання нових бібліотечних послуг.

На базі, наприклад, Кам'янець-Подільського коледжу культури і мистецтв спільно з представниками Кам'янець-Подільської міської центральної бібліотеки, громадськості проведено дискусійну палітру «Партнерство влади, освіти, бізнесу, громадськості задля розвитку бібліотек», на якій розглядались можливі шляхи співпраці» [35].

Отже, підводячи підсумки, потрібно відмітити, що міська бібліотека має усі можливості стати центром культурних комунікацій та безперервної освіти

для всіх верств населення громади, створити відкритий комфортний простір для місцевої громади. Вона вже частково є Центром нових інформаційних технологій, а тому має усі шанси стати Центром суспільного життя громади. Бібліотечна система має розгалужену мережу в селах які мають об'єднуватися у територіальну громаду. Беручи до уваги той факт, що філія центральної бібліотечної системи у селі є єдиним місцем, яке слугує його мешканцям просвітницько-культурним закладом. На додаток після утворення ОТГ бібліотека має утримуватися за кошти громади. Вона покликана стати тією установою соціальної сфери в якій громада відчуватиме необхідність та підтримку. Бібліотека повинна стати Центром місцевих ініціатив з форматом платформи розвитку та винахідництва як Edison Space Coworking щоб виконати свою сучасну місію, як то розвиток громади, формування її спроможності бути самостійною. Та це потребуватиме низки вагомих кроків. Важливим напрямком інноваційної діяльності бібліотек залишається інформування та просвітницька робота серед громади міста, активна участь в акціях, які сприяють згуртуванню громадськості та широкого впровадження інновацій у всіх сферах суспільного життя. Цим бібліотеки можуть значно покращити взаємодію органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні. Громадськість може бути залучена до бібліотеки лише тоді, коли бібліотека буде говорити про себе, рекламувати свої послуги, відстоювати свої права, буде цікавитись проблемами та потребами громади, ефективно їх задовольняти та шукати шляхи взаємодії та взаємодопомоги. Підтримка громади – важлива складова діяльності бібліотеки, орієнтована на активну взаємодію органів місцевого самоврядування та територіальних громад в Україні.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі вдалося досягти поставленої мети, яка полягає в обґрунтуванні напрямів розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальної громади на основі вивчення вітчизняного досвіду у цій сфері. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Дослідження нормативно-правових основ розвитку місцевого самоврядування в Україні дозволяє зазначити сформованість правових основ для реалізації різних видів та форм взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальної громади. Це підтверджується дією значної кількості нормативно-правових актів, які регулюють різні аспекти запровадження методів, форм, механізмів такої взаємодії, що має важливе значення для подальшої розбудови місцевої демократії, демократизації розвитку держави та суспільства.

2. Розкрито роль депутата місцевої ради та старости у забезпеченні взаємодії органів місцевого самоврядування з територіальною громадою. Депутат є виборною особою та представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад. Він є представником інтересів всієї територіальної громади. Основними формами його діяльності є: особиста (індивідуальна) робота депутата місцевої ради; робота у співпраці з іншими депутатами; робота через посадових осіб та структури ради і виконкому; робота через партійні осередки, які висунули депутата; робота із залученням неурядових організацій та громадян.

Розглянуто основні форми, методи взаємодії органів місцевого самоврядування, депутатського корпусу, старост з територіальними громадами. Результати дослідження підтверджують висновок про значну активізацію місцевих ініціатив, громадської активності в процесі децентралізації, що призводить до розширення переліку форм і засобів взаємодії територіальної громади з місцевими радами.

3. Проаналізовано сучасний стан розвитку спроможності територіальних громад під впливом досягнень громадських активістів та взаємодії громад з органами місцевого самоврядування. Досвід діяльності центрів місцевих ініціатив, місцевої активності як механізму розвитку громад свідчить, що підтримка процесу об'єднання територіальних громад та успішність їх подальшого розвитку значною мірою залежить від попередньої підготовки громадських активістів. Така підготовка здійснюється у Центрах місцевої активності, що діють за досвідом польських громадських організацій, як втілена ідея поєднання можливостей закладів культури і потреб громад у розвитку, що становить основний вид діяльності інституту соціокультурного менеджменту за сприяння низки міжнародних організацій – навчання громадських активістів. Це сприяє тому, що випускники створюють у своїх громадах аналогічні центри для підвищення рівня згуртованості, поінформованості та єдності громади. Важливим залишається питання щодо спроможності новоутворених громад. Успішно діючими виявилися громади в яких попередньо громадські активісти відвідували тренінги з розвитку місцевого самоврядування, у ході яких розроблялися та реалізовувалися міні-гранти, громадяни набували досвіду та були готові створити ОТГ.

4. У роботі визначено основні напрями розвитку взаємодії органів місцевого самоврядування та територіальних громад. Платформою для активізації громади може стати Центр місцевої активності, що доводить історія їх зародження та розвитку як втілена ідея інтеграції місцевого співтовариства на базі клубів, шкіл та інших структурних утворень місцевої громади, і яка не втратила своєї актуальності й сьогодні. Центрами за період їх існування накопичено достатньо досвіду щодо залучення громадян до вирішення проблем місцевого значення. Доведено вплив діяльності Центрів місцевих ініціатив в територіальних громадах на формування їх здатності бути спроможними.

Розкрито форми участі бібліотек в процесі децентралізації у якості центру розвитку спроможних громад, налагодженні зв'язків органів місцевого самоврядування з громадами. Визначено наступні форми співпраці бібліотек з

громадою: центр регіональної та правової інформації (електронна доставка документів); скайп-конференції з представниками влади тощо; центр регіональної інформації, що сприяють спілкуванню органів місцевого самоврядування з населенням, наприклад як громадська приймальня, скринька пропозицій до законодавчих актів чи скринька довіри; пункт доступу громадян до офіційної інформації та електронного урядування; адвокація – представлення інтересів бібліотек та громади, що має на меті захист і просування прав та інтересів громад чи окремих груп населення; громадські обговорення.

Виклики нового часу потребують постійних інновацій, які запроваджують такі громадські платформи як Edison Space Coworking – це активізація, самореалізація, розкриття здібностей громадян для започаткування власного бізнесу тощо. Це простір для реалізації місцевих ініціатив громадою для громади на основі участі в тренінгах, соціальних та бізнес-проектах, що сприяє посиленню взаємодії органів місцевого самоврядування з територіальною громадою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз діяльності бібліотек Хмельницької області за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/1V9819T>.
2. Адвокаційна діяльність бібліотек: метод. посіб. [Електронний ресурс] : сайт Запорізької ОУНБ ім. О. М. Горького. – Режим доступу : <http://www.zounb.zp.ua/node/1831>.
3. Абрам'юк І. Демократія участі: механізми громадської участі на місцевому, регіональному та національному рівнях: матеріали до курсу № 7 / І. Абрам'юк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://regionet.org.ua/files/07_PartDemocrasy_Abramyuk_Materials_v.122.07.14.pdf.
4. Абрамов Л. К. Центр місцевої активності на базі будинку культури: методологія та технологія розвитку територіальної громади / Л. К. Абрамов, Т. В. Азарова. – Кіровоград : ІСКМ, 2010. – 116 с.
5. Азарова Т. В. Програми підготовки кадрів для системи інформаційно-методичного забезпечення процесу вирішення соціальних проблем на місцевому рівні / Т. В. Азарова, Л. К. Абрамов. – Кіровоград : ЦПТІ, 2004. – 76 с.
6. Азарова Т. В. Ресурсне забезпечення громадських ініціатив / Т. В. Азарова, Л. К. Абрамов. – Кіровоград : ІСКМ, 2008. – 100 с.
7. Білоусов О. С. Інституалізація громадської ініціативи в Україні: світовий досвід та національні особливості: автореф. дис. канд. політ. наук / О. С. Білоусов. – Одеса, 2008. – 19 с.
8. Бібліотека та бібліотечні послуги: якими вони є та якими мають бути на думку тернополян [Електронний ресурс] : сайт Slideshare. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/TernopilYouthLib/ss-10673709>.
9. Бібліотека як центр регіональної і правової інформації : інформаційно-методичні матеріали / Хмельницька ОУН ім. М. Островського;

уклад. : В. В. Маковська, Ю. М. Гой, В. С. Зваричук. – Хмельницький, 2005. – 32 с.

10. Бібліотеки – мости до е-урядування [Електронний ресурс] : сайт Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського. – Режим доступу : http://library.pl.ua/programi_ta_proekti/biblioteki_-_mosti_do_e-urjaduvannja/.

11. Визначення адвокації тернополян [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aidsalliance.org.ua/ru/tenders/pdf/adv_instructions.doc.

12. В Запорізькій області створено перші 6 об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Запорізької обласної ради. – Режим доступу : <http://www.rada.zp.ua/content/v-zaporizkiy-oblasti-stvoreno-pershi-6-obyednanyh-terytorialnyh-gromad>.

13. ГО «Фонд розвитку ініціативи громади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fundofdevelop.org.ua/fasilitatsiya-v-selakh/>

14. Грицаенко В. Социальный капитал и гражданское общество: Рецензия на статью Fransis Fukuyama. «Social Capital and Civil Society / В. Грицаенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://scd.centro.ru>.

15. Громади України: на шляху відродження / відп. за випуск К. Гуриєнко. – Київ : Ай-Бі, 2002. – 279 с.

16. Ганущак Ю. Префекти: уроки Франції для України / Ю. Ганущак. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2015. – С. 5 – 42.

17. Гроховська Є. Місцеві громади змінюють свою сутність : poradnik для громадян / Є. Гроховська. – Варшава, 2000. – 87 с.

18. Діяльність будинків культури по задоволенню потреб територіальних громад : звіт за результатами дослідження. – Кіровоград : ІСКМ, 2010. – 64 с.

19. Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек [Електронний ресурс] : Цензор.НЕТ. – Режим доступу : <http://govinfo.library.wordpress.com/>

20. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад : фінансово-аналітичні матеріали / за ред. Я. М. Казюк. – Київ :

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2016 р. – 123 с.

21. Децентралізація працює і поверне українцям почуття господаря на своїй землі [Електронний ресурс] : Цензор.НЕТ. – Режим доступу : <http://ua.censor.net.ua/p402600>.

22. Децентралізація у Запорізькій області нарощує темпи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zoda.gov.ua/news/35984/detsentralizatsiya-u-zaporizkiy-oblasti-naroshuje-tempi.html>.

23. Децентралізація в системі державного управління в Україні: теоретико-методологічний аналіз : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / А. П. Лелеченко ; НАДУ. – Київ, 2006. – 20 с.

24. Державна система електронних звернень [Електронний ресурс] : сайт Державна система електронних звернень : єдиний інформаційний веб-ресурс звернень громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. – Режим доступу : <http://www.z.gov.ua/>.

25. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія / кол. авт.; відп. ред. проф. Н. Р. Нижник. – Київ : УАДУ при Президентові України, 1997. – 448 с.

26. Історії успіху діяльності НДО – 15 кроків за 15 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lac.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Zvit-15-rokiv_2016.pdf.

27. Електронне урядування в бібліотеці [Електронний ресурс] : блог Libr.Net: методичний блог Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки. – Режим доступу : http://rdobblog.ucoz.ua/news/elektronne_urjaduvannja_v_biblioteci/2012-05-30-249.

28. Загуменна В. В. Адвокасі без перешкод: Про актуальну проблему сьогодення: потребу вільного та відкритого доступу до інформації / В. В. Загуменна // День. – 2010. – 12 серпня.

29. Загуменна В. В. Адвокація: представлення інтересів бібліотек : посіб. для тренерів за прогр. підвищ. кваліфікації / В. В. Загуменна // УБА, НАКККіМ,

Центр безперервн. інформ.-бібл. освіти, Головний тренінгов. центр для б-рів. – Київ : Самміт-книга, 2012. – 60 с.

30. Ініціатива Міністерства аграрної політики та продовольства України: «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015 – 2020 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16021>.

31. Курс «Розвиток громади» [Електронний ресурс] : Український католицький університет. Інститут лідерства та управління. – Режим доступу : <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/02/RG2-.pdf>.

32. Конкурс для ГО «Бібліотеки – мости до е-урядування» [Електронний ресурс] : сайт «Ресурсний центр Гурт». – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/news/grants/16301/>.

33. Конкурс для НУО «Бібліотеки – мости до е-урядування» [Електронний ресурс] : сайт «Бібліоміст». – Режим доступу : <http://www.bibliomist.org/ua/konkursy/konkursspivpratsi-z-mistsevimi-gromadami/733-konkurs-dlia-nuoqbiblioteky-mosty-do-e-uriaduvanniaq>.

34. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р // Офіційний вісник України від 18.04.2014 р. – № 30. – С. 18 – Ст. 831, код акту 72156/2014.

35. Корчагин Ю. А. Отрицательный человеческий капитал производит хаос и нищету / Ю. А. Корчагин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gazeta.ru/comments/2010/01/18_a_3312839.shtml.

36. Лозинська Т. М. Механізм розвитку сільських громад у контексті децентралізації влади в Україні / Т. М. Лозинська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2015-3/doc/2/09.pdf>.

37. Муніципальні ініціативи: кращі практики (за заг. ред. М. Пухтинської) ; Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України. – Київ : «Атіка», 2006. – 920 с.

38. Мельничук А. Децентралізація влади: реформа № 1 [аналітичні записки]. / А. Мельничук, П. Остапенко – Київ : ЦОП «Глобус» ФОП Кравченко Я. О. – 2016. – 35 с.

39. Маковська В. В. Облік використання електронних ресурсів бібліотек : інструктивно-методичний лист / В. В. Маковська // Хмельницька ОУНБ ім. М. Островського. – 2013. – 8 с.

40. Мережа Пунктів доступу громадян до офіційної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pdp.org.ua/caps>.

41. Мацкул Н. Від розвитку соціальної активності до утворення соціально активної школи / Н. Мацкул // Науково-практична конференція «Громадянське суспільство: досвід та філософія розвитку в сучасній Україні» / Тези доповідей. – Львів: 2002. – 254 с.

42. Матеріали Національної конференції «Реформування закладів культури» у рамках проекту «Спільний шлях у майбутнє» Інституту соціокультурного менеджменту. – Київ : ІСКМ, 2010. – 88 с.

43. Ніщименко В. Лев Абрамов: свій успіх вимірюємо успішністю тих, кого навчаємо / В. Ніщименко [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/?focus=lev-abramov-uspih-osvitnoho-proektu-vymiryujemo-uspishnistyu-tyh-lyudej-yakuh-my-navchaly>.

44. Неофіційний вісник Маловисківської районної бібліотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvlib.blogspot.com/>

45. Обласна програма правової освіти населення на 2011 – 2015 роки [Електронний ресурс] : сайт Головного управління юстиції у Хмельницькій області : офіційне Інтернет-представництво. – Режим доступу : http://justice.km.ua/?dep=page&dep_up=963&depcur=965.

46. Про співробітництво територіальних громад : закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII // Урядовий кур'єр від 29.07.2014. – № 135.

47. Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 5.02.2015 р. №157-19 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 13. – Ст. 91.

48. Про інформацію : закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верх. Ради України. – 1995. – № 13. – С. 281 – 291.

49. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 8.04.2015 р. № 214 [Електронний ресурс] : єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248113527>.

50. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : закон України від 26.04.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50 – 51. – Ст. 572.

51. Про місцеві вибори : закон України від 14.07.2015 р. [Електронний ресурс]: Бібліотека Виборком. – Режим доступу : <http://www.vyborkom.org/kb/article.php?id=322>.

52. Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України від 25 січня 1995 р. // Відомості Верх. Ради України. – 1995. – № 7. – С. 45.

53. Про внесення змін до Закону України Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України від 21 травня 2009 р. № 1388-VI // Бібл. планета. – 2009. – № 3. – С. 4 – 5.

54. Про електронні документи та електронний документообіг: закон України від 22 травня 2003 р. № 3851 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 25. – С. 864.

55. Про внесення змін до деяких законів України щодо організації проведення перших виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : постанова Центральної Виборчої Комісії 7 вересня 2015 р. № 232 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/getd?id=41186&ptext=>.

56. Про Національну програму правової освіти населення : указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001 [Електронний ресурс] : сайт Верховної Ради України: офіційний веб-портал. – К., 2001. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.

57. Послуги е-врядування у бібліотеках Болгарії [Електронний ресурс] : блог Бібліотечний автобан. – Режим доступу : <http://bibliote4nyj-autoban.blogspot.com/2012/11/blogpost.html>.
58. Програми сприяння Парламенту України II (ПСП II) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pdp.org.ua/>
59. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97 – ВР // Відомості Верховної Ради. – № 24. – 1997.
60. Посібник з розвитку громади: практичний poradnik для небайдужих / кол. авт. : Л. Єльчева, І. Ібрагімова та ін. – 2-ге вид. – Київ, 2008. – 458 с .
61. Павлов О. Концептуальні засади державної політики розвитку сільських територій / О. Павлов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=490>.
62. Розвиваємо місцеві громади / Мін. культури України, Бібліоміст, УБА . – Київ, 2012. – 32 с.
63. Рівняни вчитимуть користуватися послугами через Інтернет [Електронний ресурс] : сайт ЧаРівне. – Режим доступу : <http://charivne.info/news/rivnyan-vchitimut-koristuvatisyaposlugami-cherez-internet>.
64. Реформа самоврядування – спецпроект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/publications/reforma-samovrjatuвання-spetsproekt-122321.html>.
65. Річний звіт про діяльність ГО «Фонд розвитку ініціативи громади» за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fundofdevelop.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/Річний-звіт.pdf>.
66. Список сайтів е-послуг та органів державної, районної та місцевої влади Закарпатської області [Електронний ресурс] : блог Рахівської центральної районної бібліотеки. – Режим доступу : http://rakhivcrlb.blogspot.com/2013/04/blog-post_26.html.
67. Сучасна бібліотека – рушій розвитку місцевих громад (медіазвіт) [Електронний ресурс] : сайт Ресурсний центр Гурт. – Режим доступу : <http://gurt.org.ua/news/recent/14443>.

68. Словник іншомовних слів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [rozum.org.ua http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=15715](http://www.rozum.org.ua).
69. Сільські комітети: порядок створення та основні засади діяльності: нормативні та навчально-методичні матеріали на допомогу місцевому самоврядуванню / за ред. Ю. Губені, О. Савчука. – Луцьк, ІАДРП, 2004. – 134 с.
70. Ткачук А. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Данії та Швеції / А. Ткачук – Київ : Логос, 2015. – 124 с.
71. Ткачук А. Децентралізація влади: від потреби до реалізації (робочий зошит) / А. Ткачук – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2013. – 116 с.
72. Центр соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ula.org.ua/news/3713-tretii-seminar-z-kartuvannia-hromad-u-zaporizhzi>.
73. Центральна міська бібліотека ім. Нетішин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.netishyn-cbs.edukit.km.ua/podii/bibliotechni_novini/.
74. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні Русі XVI–XVIII ст. : Праці комісії для виучування історії західноруського та всеукраїнського права. / І. Черкаський. – Київ : ІКЦ «Легальний статус» – 414 с.
75. Школа громадської участі для розвитку громад. – Кіровоград : ІСКМ, 2015. – 88 с.
76. Hirschmann A. O. Shifting Involvements: Private interest and public action / A. O. Hirschmann. – Boston, 1982.
77. Edison Space Coworking [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.061.ua/news/1559708>.

ДОДАТКИ